

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Jáchym Šenkyřík

Politika papeže Benedikta XVI. vůči arabsko-muslimskému světu

Bakalářská práce

Praha 2014

Autor práce: Jáchym Šenkyřík

Vedoucí práce: PhDr. Miroslav Kunštát, Ph.D.

Rok obhajoby: 2014

Bibliografický záznam

Jáchym Šenkyřík, *Politika papeže Benedikta XVI. vůči arabsko-muslimskému světu*, bakalářská práce, Univerzita Karlova: Fakulta sociálních věd: Institut mezinárodních studií, vedoucí práce: PhDr. Miroslav Kunštát, Ph.D., Praha, 2014.

Abstrakt

Bakalářská práce *Politika papeže Benedikta XVI. vůči arabsko-muslimské civilizaci* se soustředí na to, jakým způsobem se papež Benedikt XVI. vztahoval k arabsko-muslimské civilizaci, jak rozvíjel mezináboženský dialog mezi křesťanstvím a islámem, jenž do jisté míry ovlivňuje i uspořádání vztahů v rámci mezinárodního společenství, konkrétně mezi Evropou a Blízkým východem. Ačkoliv muslimové žijí na všech světových kontinentech, a jde tedy o národnostně a etnicky pestrou skupinu, arabská oblast přece jen patří k tradičnímu kulturnímu centru islámského náboženství. Právě proto práce zkoumá papežovu politiku, která se projevuje především proslovy, rozhovory či symbolickými gesty, a která vychází z křesťanského (resp. katolického) porozumění světu a lidského údělu v něm, k arabsko-muslimské civilizaci. Poté, co Benedikt XVI. přednesl v září roku 2006 na univerzitě v Řezně přednášku, jež vyvolala v muslimském světě kritické reakce vůči papeži, ukázala se potřeba prohloubení mezináboženského a mezikulturního dialogu s islámem. Následující roky se Vatikán aktivně podílel na rozvíjení vzájemného porozumění, tolerance a respektu. Benediktův vztah a politika vůči arabsko-muslimské civilizaci byla velmi vřelá, povzbuzující k mírovému soužití, k uvědomění si jistých společných morálních hodnot a k aktivnímu podílení se na budování společenských pořádků, které ctí důstojnost každého člověka. Kromě řezenské přednášky se jako další důležité body papežovy politiky vůči arabsko-muslimské civilizaci jeví Benediktovy apoštolské návštěvy Turecka, Svaté země a Libanonu.

Klíčová slova

Benedikt XVI. – křesťanství – Katolická církev – islám – politika – arabsko-muslimská civilizace – mezináboženský dialog

Abstract

The bachelor thesis *The Policy of Pope Benedict XVI towards the Arab-Muslim Civilization* focuses on how the pope Benedict XVI referred to Arab-Muslim civilization, how he cultivated the interreligious dialogue between Christianity and Islam, affecting to some extent the arrangement of relations within the international community, particularly between Europe and the Middle East. Although Muslims live on all continents (and thus they are rather diverse group in terms of nationality and ethnicity), the Arab region still belongs to the traditional cultural center of the Islamic religion. That is why the thesis examines pope's policy towards Arab-Muslim civilization, mainly presented through his speeches, interviews or symbolic gestures and rooted in Christian (particularly Catholic) understanding of the world and of a human destiny in it. The lecture of Benedict XVI delivered in September 2006 at the University of Regensburg that provoked some critical reactions towards the pope in the Muslim world, proved the necessity of deepening interreligious and intercultural dialogue with Islam. In the following years of Benedict's pontificate, Vatican actively participated in the development of mutual understanding, tolerance and respect. Benedict's relation and policy towards the Arab-Muslim civilization were very warm, encouraging peaceful coexistence, awareness of certain common moral values and active participation in establishing a social order respecting dignity of each person. In addition to the Regensburg lecture, the other important aspects of the papal policy towards the Arab-Muslim civilization seem to be Benedict's apostolic journeys to Turkey, the Holy Land and Lebanon.

Keywords

Benedict XVI – Christianity – Catholic Church – Islam – Policy – Arab-Muslim Civilization – Interreligious Dialogue

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 15. 5. 2014

Jáchym Šenkyřík

Poděkování

Rád bych poděkoval doc. PhDr. Jiřímu Vykoukalovi, CSc., PhDr. Miroslavu Kunštátovi Ph.D., členům své rodiny – Andrei, Kláře, Ladislavovi a Matějovi – a slečně Alžbětě Gavriněvové. Ti všichni mi určitým způsobem pomohli k vypracování této práce.

PROJEKT BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Jméno: Jáchym Šenkyřík
E-mail: jachym.senkyrik@gmail.com
Semestr: Letní semestr
Akademický rok: 2012/2013
Název práce: Politika papeře Benedikta XVI. v í arabsko-muslimském sv tu
P edpokládaný termín dokon ení (semestr, -kolní rok): Letní semestr 2013/2014
Vedoucí bakalářského semináře: Doc. PhDr. Jiří Vykoukal, CSc.
Vedoucí práce (není povinné): PhDr. Miroslav Kunčát, Ph.D.
Zd vodn í výb ru tématu práce (5 ádek): Náboženství ve sv t není na ústupu. Naopak, v Evrop e se navrácí do ve ejného prostoru postmoderní kultury (srov. Pavel Hošek, A bohové se vracejí: prom ny náboženství v postmoderní dob e, Jihlava: Mlýn, 2012) a na ostatních kontinentech ani nelze mluvit o n jakém "návratu" náboženství, protože zde neprob hl jeho sekularizaci ústup. Grafy, mapující p inálefitost lidí k n jaké náboženské ví e, ukazují, že po et vyznava roste. Vzájemný vztah k es anství a islámu, jakofito dvou nejv tích sv tových náboženstvích, je d lefitý pro mezinárodní vztahy k es anského a muslimského sv ta. Arabská civilizace se pak ukazuje jako hlavní p edstavitel islámu. Politika papeře (hlavního p edstavitele římskokatolické církve) v í arabsko-muslimském sv tu má tak nemalý vliv na uspo ádání vztah mezinárodního spole enství.
P edpokládaný cíl (5 ádek): Práce by m la zmapovat chování papeře Benedikta XVI. (jakofito politického subjektu s velkým vlivem na uspo ádání vztah na mezinárodním poli), v í arabsko-muslimském sv tu . V práci by se m li ukázat jak problematické kroky vztahu mezi hlavou římskokatolické církve a politickými subjekty islámsko-arabské civilizace, tak i pozitivní kroky, které vedly k prohlubování vzájemného dialogu obou náboženství. Práce by tak m la podat ucelený pohled na politiku Vatikánu v í arabsko-muslimské civilizaci za pontifikátu Benedikta XVI.
Základní charakteristika tématu (10 ádek): Papeř, nejv -í p edstavitel římskokatolické církve, pat í mezi vysoce vlivné subjekty mezinárodní politické scény. Po et lidí, kte í se hlásí ke k es anskému náboženskému vyznání, stále p evy -uje po ty osob, kte í vyznávají jinou náboženskou víru. V rámci k es anského sv ta je pak í mskokatolická církev nejv t -í a tudíli nejvlivn -í církví. Papeř jakofito hlava této církve ovliv uje my -lení a názory nejen osob í mskokatolického vyznání a jeho chování má vliv i na vztahy mezi jednotlivými náboženstvími i na vztahy mezi Evropou (kterou lze nadále považovat za k es anský kontinent) a jinými sv to vými kulturami. Islám je po k es anství druhé nejpo etn -í náboženství. Vzájemný dialog mezi ob ma stranami je tak d lefitý i pro vztahy mezinárodního spole enství . Po "konfliktní" p edná -ce papeře Benedikta XVI. v ezn 12. zá í 2006 se zd raznila d lefitost papeřské politiky v í muslimsko-arabské civilizaci.
P edpokládaná struktura práce (10 ádek):

- Úvod
- Vymezení důležitých pojmů (arabsko-muslimská civilizace, kurie, papež, politika)
- Vztah římskokatolické církve k islámu
- Vztah mezi římskou kurií a papežem
- Osoba papeže Benedikta XVI.
- Styky papeže a papežské kurie za pontifikátu Benedikta XVI. s arabsko-muslimským světem
- Benedikt XVI. a arabsko-muslimská civilizace (Jde o papežův pohled na tuto civilizaci)
- Závěr

Základní literatura (10 nej důležitějších titulů):

- Ladislav Cabada - Michal Kubát a kol., Úvod do studia politické vědy, Praha: Eurolex Bohemia, 2004
- Benedikt XVI., Projevy a další projevy, Kostelní Vydí: Karmelitánské nakladatelství, 2011
- František X. Halas, Fenomén Vatikán: idea, dějiny a současnost papežství: diplomacie Svatého stolce: české země a Vatikán, Brno: CDK, 2013
- New Catholic Encyclopedia, Detroit: Thomson/Gale; Washington: Catholic University of America, 2003
- Joseph Ratzinger, Můj život, Brno: Barrister & Principal, 2005
- Peter Seewald, Joseph Kardinál Ratzinger: Křesťanství na prahách tisíciletí, Praha: Portál, 1997
- Dokumenty II. vatikánského koncilu, Kostelní Vydí: Karmelitánské nakladatelství, 2002
- Luboň Kropáček, Islám o československé teologii, Souvislosti, č. 3-4, 1997, dostupné na: www.souvislosti.cz
- Aref Ali Nayed, A Muslim's Commentary on Benedict XVI's Regensburg Lecture, Islamica Magazine 18 (2006), dostupné na: <http://islamica-magazine.com/?p=585>
- Benedikt XVI., Verbum Domini, Kostelní Vydí: Karmelitánské nakladatelství, 2011
- Projevy Benedikta XVI. (dostupné na: www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/index.htm)

Podpis studenta a datum

6. 6. 2013

Schváleno	Datum	Podpis
Vedoucí bakalářského semináře		
Garant oboru		

Obsah

Úvod.....	10
Vymezení důležitých pojmů	14
Vztah Římskokatolické církve k islámu	18
Vztah mezi římskou kurií a papežem.....	20
Osoba papeže Benedikta XVI.....	21
Styky papeže a papežské kurie za pontifikátu Benedikta XVI. s arabsko-muslimským světem	23
Benedikt XVI. a arabsko-muslimská civilizace	34
Závěr	36
Summary.....	38
Seznam použité literatury	39

Úvod

Papež, hlava katolické církve, je důležitou nejen náboženskou, ale i politickou postavou, jejíž názory a aktivity působí na smýšlení mnoha lidí po celém světě. Má tak jistý vliv na utváření vztahů mezi lidmi, mezi náboženstvími či dokonce mezi civilizacemi. Ovlivňuje to, jak mnozí lidé vnímají svět a jak chápou svůj vlastní úděl v něm. I když předchozí dvě věty mohou evokovat jisté přehodnocení významu papežské funkce v dnešní době, opak se jeví pravdou. Náboženství ve světě totiž není na ústupu a v samotné Evropě se navrácí do veřejného prostoru postmoderní kultury.¹ Papež je pak hlavním představitelem církve, ke které se hlásí více jak jedna miliarda celosvětové populace. Jde především o tradiční křesťanskou autoritu, která má dohled jak nad správou své církve, tak nad teologickým vývojem této instituce, a která má poměrně silné politické postavení na mezinárodní úrovni právě díky tomu, že jako tradiční náboženská autorita může ovlivňovat názory mnoha lidí (a to nejen příslušníků katolické církve).

V dnešním čím dál více globalizovaném světě nelze oddělovat jednotlivé sféry lidského počínání ve veřejném prostoru. Tyto sféry se totiž vzájemně prostupují a ovlivňují. Problémy, se kterými se pak musí vypořádávat lidská společnost je zapotřebí pojímat právě v jejich komplexnosti. Náboženství je jednou z těchto sfér veřejného života, která ovlivňuje sféry další, jakými jsou např. sociální uspořádání společnosti, mezinárodní politika atd.² Papež je kromě hlavy křesťanské církve také hlavou městského suverénního státu Vatikán, tudíž jeho politická funkce se zakládá na mezinárodně právním základě. Avšak jak píše František X. Halas: „Vazba papeže na katolickou církev se dá charakterizovat jako podstatný rys úřadu římského biskupa, zatímco jeho role hlavy státu je pouze případková³.“⁴ To znamená, že politická funkce papeže je neodmyslitelně spojena s jeho funkcí náboženskou, s jeho vlastním náboženským vyznáním, které dává základ té funkci politické.

¹ Srov. Pavel Hošek, *A bohové se vracejí: proměny náboženství v postmoderní době*, Jihlava: Mlýn, 2012; Friedrich Wilhelm Graf, *Die Wiederkehr der Götter: Religion in der modernen Kultur*, München: C. H. Beck, 2004.

² Srov. Tomáš Halík, *O Bohu a politice*, Respekt.cz, 16. 12. 2007, dostupné na: <http://respekt.ihned.cz/c1-36317840-o-bohu-a-politice>, [vid. 5. 2. 2014].

³ Případek (neboli akcidens) je filosofickým pojmem, který označuje „v nejširším smyslu vše, co určujícím způsobem přísluší nějakému subjektu. V logickém řádu je akcidens každé určení, pokud může nějakému subjektu jak příslušet, tak i scházet predikabilie (pojem pojímán podle svého způsobu, a ne obsahu). V řádu bytí je akcidens to, co dále určuje substanci, která již skrze sebe zaujímá určitý stupeň bytí.“ (Walter Brugger, *Filosofický slovník*, Praha: Naše vojsko, 1994, str. 57–58).

⁴ František X. Halas, *Fenomén Vatikán: idea, dějiny a současnost papežství: diplomacie Svatého stolce: České země a Vatikán*, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2013, str. 31.

Benedikt XVI. určitým způsobem navázal na rozvíjení mezináboženského dialogu, který vytvářel jeho předchůdce na pozici římského biskupa Jan Pavel II. Ten se zásadním způsobem zasadil především o rozvíjení mezináboženského dialogu mezi křesťanstvím a judaismem. Benedikt XVI. pokračoval v krocích svého předchůdce a velmi napomohl v prohlubování vzájemného porozumění mezi křesťanstvím a islámem. Není to proto, že by se chtěl nějakým způsobem vymezit vůči svému předchůdci (už Jan Pavel II. „pěstoval“ uctivý dialog s islámem) a zároveň se zapříčinit o rozvíjení bohublé činnosti, která by byla co do bohublosti analogická té, kterou rozvíjel Jan Pavel II. U obou papežů se spíše jedná o pokus vypořádat se určitým způsobem s dobovými problémy. Za Jana Pavla II. byl vztah mezi křesťanstvím a judaismem po hrůzách Šoy velice napjatý. Benedikt XVI. zase nastoupil do funkce, kdy mnohé státy formulovaly terorismus jako nejnaléhavější bezpečnostní hrozbu ohrožující světový pořádek.⁵ Ve vědomí většiny lidí, ať chceme nebo nechceme, se při slovu terorista vybaví Arab-muslim, konzervativní extrémista. Proto chce tato práce zkoumat politiku Benedikta XVI. právě vůči arabsko-muslimské civilizaci, která se momentálně pro civilizaci západní jeví jako jedna z nejvíce nestabilních lidských společností. Arabský svět je hlavním představitelem islámského náboženství (podrobněji viz následující kapitola), které je pro řadu „Západanů“ něčím naprosto exotickým, hraničí s Evropou (tudíž se zde objevuje častý vzájemný kontakt) a prochází v nynější době velice výbušnou transformací (viz např. Arabské jaro). Zároveň percepce muslimů a Arabů ze strany západních společností se nejeví jako moc přívětivá a často hraničí s xenofobií a islámofobií.

Rozsah zkoumaného období politiky papeže a papežské kurie vůči arabsko-muslimské civilizaci je ohraničen dobou pontifikátu Benedikta XVI. (2005–2013). Jelikož Benedikt odstoupil ze své funkce v únoru roku 2013, je téma jeho politiky (jak jejích projevů, tak jejího dopadu) vůči arabsko-muslimské civilizaci aktuální. V českém prostředí zatím neexistuje studie, která by analyzovala politiku nebo vztah papeže Benedikta XVI. buď k islámu, či k arabské civilizaci, a která by tak podávala ucelený pohled na tuto problematiku. Autor si není vědom ani žádné zahraniční studie, která by se tomuto tématu věnovala.

Práce chce odpovědět na otázku, jaká byla politika papeže a papežské kurie za pontifikátu Benedikta XVI. vůči arabsko-muslimské civilizaci. Autor předpokládá, že zahraničně politické kroky papežské kurie jsou natolik řízeny jejím hlavním představitelem

⁵ Srov. *The National Security Strategy of the United States of America*, září 2002, dostupné na: <http://www.state.gov/documents/organization/63562.pdf>, [vid. 5. 2. 2014]; *A Secure Europe in a Better World: European Security Strategy*, Brusel: 12. prosince 2003, dostupné na: <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/78367.pdf>, [vid. 5. 2. 2014].

(papežem), že není zapotřebí politiku Benedikta XVI. oddělovat od politiky kurie a že zahraničně politické kroky samotné kurie představují zároveň i zahraničně politické smýšlení papeže. Tudíž lze obecně hovořit o chování Svatého stolce na mezinárodní půdě jakožto o politickém chování příslušného papeže, který zrovna řídí katolickou církev. Tato hypotéza však bude podrobněji probírána v kapitole s názvem *Vztah mezi kurií a papežem*. Tezí práce je, že po Benediktově přednášce v Řezně, uskutečněné 12. září 2006, se bývalý papež velmi zapřičinil o prohloubení mezináboženského dialogu mezi křesťanstvím a islámem (tudíž i o prohloubení dialogu mezi křesťanskou západní civilizací a arabsko-muslimským světem), a rozvíjel tak v křesťanské společnosti pozitivní bezpředsudkové vnímání islámského náboženství a jeho vyznavačů.

Práce je rozdělena do šesti kapitol. V první se vymezuje několik pojmů, u kterých je důležité si definovat, jakým způsobem se s nimi bude v práci pracovat. Jedná se o pojmy *arabsko-muslimská civilizace*, *papež*, *papežská kurie* a *politika*, skrze jejichž pojmenování lze lépe pochopit specifický základ politického chování nejvyššího představitele Římskokatolické církve, vymezit prostor arabsko-muslimské civilizace a přiblížit organizační strukturu a poslání náboženské instituce jakou je papežská kurie. Následující kapitola se věnuje obecnému vztahu Římskokatolické církve, jakožto hlavního představitele křesťanství (alespoň co se týče počtu příslušníků), k islámu. Tento vztah je základem celkového postoje papeže k islámskému náboženství. Třetí kapitola popisuje, jakou funkční roli představuje osoba papeže uvnitř městského státu Vatikán a uvnitř kurie.⁶ Neprobírá celou organizační strukturu Vatikánu ani Svatého stolce, ale zaměřuje se pouze na témata důležité pro tuto práci, na zahraniční politiku. Kapitola tudíž pojednává o funkčním vztahu mezi papežem a jeho kurií na půdě zahraniční politiky, o tom, jaké politické funkce zastává papež a kurie v oblasti mezinárodních vztahů, a o tom, jaký vztah je mezi kurií a papežem na konstituování zahraniční politiky. První tři kapitoly tak předkládají teoretický kontext politického chování Svatého stolce k islámu, díky němuž lze lépe pochopit konkrétní politické chování papeže Benedikta XVI. vůči arabsko-muslimskému světu. Nejdůležitějšími zdroji pro vypracování těchto kapitol byla především již citovaná rozsáhlá monografie Františka X. Halase *Fenomén Vatikán: idea, dějiny*

⁶ Městský stát Vatikán a Svatý stolec („instituce papežství a soubor jejích administrativních úřadů (kurie)“ – viz František X. Halas, *Fenomén Vatikán*, str. 747) jsou dvěma rozdílnými institucemi, jejichž hlavou je jedna a táž osoba – papež. „Třebaže však Vatikán přesně rozlišuje mezi orgány „městského“ státu a úřady Svatého stolce, neznamená to ani zdaleka, že by ty druhé sloužily papeži výhradně jako hlavě církve a nikoli také jako hlavě státu... Kurie má tedy v rukou i vatikánské státně politické záležitosti a nepřímý politický vliv na světové dění uplatňuje též prostřednictvím svých orgánů řídicích či kontrolujících náboženský život celku katolické církve“ (František X. Halas, *Fenomén Vatikán*, str. 307). Ačkoliv se tedy jedná o dvě rozdílné instituce, existují v takové symbióze, že politika Svatého stolce přímo koresponduje s politikou Vatikánu.

a současnost papežství: diplomacie Svatého stolce: České země a Vatikán, která mimo jiné vyčerpávajícím způsobem seznamuje čtenáře s organizační strukturou Svatého stolce, a dále římskokatolická encyklopedie *New Catholic Encyclopedia*⁷. Důležitým primárním pramenem byly *Dokumenty II. vatikánského koncilu*. II. vatikánský koncil (1962–1965) je totiž významným bodem (a zatím také posledním koncilem) v historii Římskokatolické církve, jelikož na něm došlo k formulování několika zásadních církevních rozhodnutí, mezi nimiž se objevuje i formulace určitého příklonu křesťanů ke světu, jejich údělu ve světě, jejich jisté zodpovědnosti za druhé lidi (jakéhokoliv vyznání nebo smýšlení) a za svět. Jde o jasné uvědomění si lidské plurality, a tak i náboženské plurality.

Čtvrtá kapitola stručně přibližuje charakter osoby papeže Benedikta XVI. Zaměřuje se především na takové aspekty, které lze označit za příznačné pro období jeho pontifikátu. Tato kapitola čerpá především z primárních pramenů, z Benediktovy autobiografie *Můj život*⁸, kterou napsal pár let před tím, než se stal hlavou katolické církve, a z rozhovoru Benedikta XVI. (také coby ještě jako kardinála) s novinářem Peterem Seewaldem, česky vydaného pod názvem *Joseph kardinál Ratzinger: křesťanství na přelomu tisíciletí*⁹. Informace z primárních zdrojů jsou konfrontovány a doplňovány údaji ze sekundární literatury, z níž byla pro tuto kapitolu nejdůležitější již zmiňovaná monografie Františka X. Halase.

Těžiště celé práce se nachází v kapitole páté, která analyzuje jednotlivé politické kroky papeže Benedikta XVI. (a římské kurie v době Benediktova pontifikátu) vůči arabsko-muslimské civilizaci. Ačkoliv Svatý stolec jako tradiční autoritativní instituce nedisponuje standardními prostředky (ekonomickými či vojenskými) při vytváření mezinárodní politiky, může díky svému specifickému náboženskému, ne primárně politickému, postavení působit na utváření veřejného mínění a společenské diskuze prakticky po celém světě (nejvýrazněji však v západní (křesťanské) civilizaci a v latinské Americe). Náboženství je důležitou součástí soukromé i veřejné sféry lidského života. Se základnou více jak miliardy věřících se římskému biskupu dostává moci, jež má možnost ovlivňovat smýšlení lidí i za hranicemi katolické církve a křesťanského náboženství v dnešním globalizovaném, propojeném světě. Papežské projevy, přednášky, konference, formulování katolické věrouky (ať už dogmatické či morální) nebo zaujímání určitých stanovisek vůči současným problémům lidské civilizace mají dopad na utváření veřejného mínění. Tato část práce tak zkoumá, jakým způsobem se Benedikt XVI. (a papežská kurie) vztahoval k arabsko-

⁷ *New Catholic Encyclopedia*, Detroit: Thomson/Gale; Washington: Catholic University of America, 2. vyd., 2003.

⁸ Joseph Ratzinger (Benedikt XVI.), *Můj život*, Brno: Barrister & Principal, 2005.

⁹ Peter Seewald, *Joseph kardinál Ratzinger: Křesťanství na přelomu tisíciletí*, Praha: Portál, 1997.

muslimské civilizaci, jakým způsobem např. papežské projevy, uspořádané konference, či jednotlivé návštěvy zahraničních zemí konstruuji smysl a význam papežské politiky vůči arabsko-muslimské civilizaci. Jako stěžejní body této politiky se ukazují být Benediktovy návštěvy Turecka, Sváté země a Libanonu a jeho přednáška v Řezně. Kapitola čerpá především z primárních zdrojů – z Benediktových projevů, ze zpravodajských zdrojů, referujících o činnostech Benedikta XVI., a z komentářů, reflektující konkrétní papežovo jednání.

Poslední kapitola pak na základě kapitol předchozích zhodnocuje význam politiky Benedikta XVI. vůči arabsko-muslimskému světu. Představuje, jakým způsobem se papež zapříčinil (a zda se vůbec zapříčinil) v prohlubování mezináboženského dialogu mezi křesťanstvím a islámem a ve vývoji vztahů mezi západní a arabsko-muslimskou civilizací. Předkládá určitý ucelený pohled na politiku papeže Benedikta XVI. vůči arabsko-muslimskému světu. Samotný závěr práce pak rekapituluje a shrnuje zjištěné poznatky.

Vymezení důležitých pojmů

Kdyby tato práce chtěla pojmut celkový vztah Svatého stolce vůči islámu jakožto náboženství a vůči jeho politickým projevům v současném světě, musela by být značně rozsáhlejší, protože islám zaujímá důležité místo v mnoha částech světa. Mezi oblasti, které by pak musely být brány v potaz, by se přidala určitá území na asijském kontinentě (ve střední, jižní a jihovýchodní Asii), v nichž má islámské náboženství více jak padesátiprocentní zastoupení v tamní společnosti.¹⁰ Arabská civilizace (společně ještě s Iránem) však patří k tradičnímu kulturnímu centru islámu. Ukazuje se tak být jeho hlavním reprezentantem, ačkoliv největší počet muslimů se nachází v Pákistánu a v Indonésii.¹¹ **Arabsko-muslimská civilizace** je také civilizací, která již po mnoho staletí je v neustálém bezprostředním kontaktu (po většinu času v konfliktním kontaktu) se západní civilizací, zejména s Evropou.¹² Proto zaměření pozornosti na vývoj vzájemných vztahů s touto civilizací je pro evropské politiky důležitější než obdobné zaměření vůči jiným islámským oblastem. V této práci je k arabsko-muslimské civilizaci přiřazena ještě země, která sice také není arabskou zemí (arabským státem ještě není již zmiňovaný Irán, jenž je dědicem perské civilizace), je však zcela islámskou zemí (muslimové zde zastupují skoro

¹⁰ Viz Joanne O'Brien – Martin Palmer, *The Atlas of Religion*, London: Earthscan, 2007, str. 24–25; *The World Factbook*, CIA, dostupné na: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook>, [vid. 11. 2. 2014].

¹¹ *New Catholic Encyclopedia*, vol. 7., str. 606.

¹² Srov. Samuel Huntington, *The Clash of Civilizations?*, *Foreign Affairs* roč. 72, č. 3, 1993, str. 31.

100 % celkové populace)¹³ a především představuje určitý most mezi Evropou a Arábií. Turecko bylo při masových demonstracích napříč arabským světem v roce 2011 (tzv. Arabské jaro) pro mnohé protestující Araby jistým vzorem fungujícího muslimského demokratického státu, k jakému by oni chtěli, aby směřovaly jejich vlastní země.¹⁴ I když můžeme mít určité pochybnosti o některých „demokratických“ praktikách tureckého režimu, jedná se nepochybně o jeden z nejlépe demokraticky řízených států na Blízkém východě a o jeden z nejlépe takto řízených muslimských států vůbec. Pro analyzování vztahu papeže Benedikta XVI. k arabsko-muslimské civilizaci se pak jako důležitá jeví právě i jeho návštěva Turecka v roce 2006.

Papež je v katolické církvi chápán jako římský biskup, arcibiskup a metropolita římské provincie a jako absolutní vladař městského státu Vatikán. Především však je považován za nástupce svatého Petra, kterému podle Matoušova evangelia dal Pán Ježíš klíče od království nebeského a kterému řekl, že on, Petr, je základem, na němž bude vybudována křesťanská církev.¹⁵ Na konci Janova evangelia se zase píše, jak Ježíš ustanovil Petra za pastýře svých ovcí.¹⁶ Katolická církev tak chápe papeže jako Kristova náměstka, pastýře celé církve, jenž má nad ní „plnou, nejvyšší a všeobecnou pravomoc a je oprávněn ji vždycky svobodně uplatňovat“¹⁷ a jenž má vést své „ovečky“, kterým je sám však služebníkem, jak vyplývá z papežova titulu „služebník služebníků Božích“, na cestě do Božího království. Biskupský sbor je také zcela kompetentní spravovat církve (i samotní biskupové v čele svých diecézí), musí však svou správu vykonávat jedině s vědomím a souhlasem papeže, jenž je tak vnímán jako „trvalý a viditelný zdroj a základ jednoty biskupů i celého množství věřících“¹⁸. Jednota a svornost církve však není zapříčiněna její hierarchickou organizační strukturou, ale Bohem, přesněji posilující všudypřítomnou silou Ducha svatého.¹⁹ Duchovní poslání papežského úřadu má přímý vliv na konstituování a provádění vatikánské diplomacie. „Je nabitelní, že papež neodvozuje určitý vliv, který má v oblasti mezinárodních vztahů, od svého postavení hlavy Městského státu Vatikánu, ale že naopak veškerý význam Vatikánu ve světové politice je založen výhradně na

¹³ *The World Factbook*, CIA.

¹⁴ Is Turkey the Best Model for Arab democracy?, *Aljazeera*, 19. 9. 2011, dostupné na: <http://www.aljazeera.com/indepth/opinion/2011/09/2011191684356995273.html>, [vid. 11. 2. 2014].

¹⁵ Mt 16,18–19.

¹⁶ J 21,15–17.

¹⁷ Lumen Gentium – Věroučná konstituce o církvi, čl. 22, in: *Dokumenty II. vatikánského koncilu*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, str. 58.

¹⁸ Tamtéž, čl. 23.

¹⁹ Tamtéž, čl. 22.

papežově postavení duchovní hlavy věřících katolické církve.“²⁰ Vatikán jako suverénní stát je tak pro papeže především určitým prostředkem pro vykonávání jeho poslání coby hlavy katolické církve, díky kterému není přímo podřízen zájmům světských vládců. Papežskou **politikou** tak nelze vnímat ve sféře tradičního pojetí politiky jako boje o moc,²¹ ačkoliv i v dějinách papežství lze tyto tendence nacházet. František X. Halas popisuje, jak je třeba vnímat politiku Vatikánu, následovně:

„... v žebříčku ‚zájmů‘, které tato politika sleduje, stojí na prvním místě vždy to, co prospívá katolické církvi. V politické ‚linii‘ Svatého stolce může docházet a dochází ke změnám v závislosti na výkladu této prospěšnosti a jejích priorit, ale ono základní pravidlo zůstává neporušeno. V obecné rovině jsou dvěma hlavními prioritami ‚zdaru‘ katolické církve jednak svoboda jejích aktivit v oblasti náboženství – *pastorálních* (péče o věřící) i *misijních* (péče o ty, kteří mohou být pro církve získáni) – i v oblasti v nichž se náboženství může tak či onak uplatňovat, jako je kultura, školství, charitativní podniky, hromadné sdělovací prostředky ap., a pak postavení katolické církve ve světě vůbec.“²²

Tak je nutné vnímat politiku papeže Benedikta XVI. vůči arabsko-muslimské civilizaci jako konkrétní zahraniční politiku (policy) včetně diplomatické agendy, která sleduje potřeby především katolické církve a jejích příslušníků, ať se jedná o „pastýře“ či „pouhé“ věřící, jež však sleduje také zájmy křesťanství jakožto náboženství v jeho všech tradičních konfesích a která apeluje obecně na důstojnost lidského rodu (jeho práv a svobod) i veškerého Božího stvoření, o něž se má člověk náležitým způsobem starat.²³ Zájmy této politiky tak vychází především z věroučných a morálních pozic katolické církve. Sama politika je v tomto pojetí prostředkem, který napomáhá papeži v plnění jeho náboženského poslání.²⁴

²⁰ František X. Halas, *Fenomén Vatikán*, str. 19.

²¹ Srov. Přemysl Rosůlek, Politika jako předmět zájmu politické vědy, in: Ladislav Cabada – Michal Kubát a kol., *Úvod do studia politické vědy*, Praha: Eurolex Bohemia, 2004, str. 46.

²² František X. Halas, *Fenomén Vatikán*, str. 86.

²³ Podle První knihy Mojžíšovy (Genesis) Bůh řekl lidem: „Plodte a množte se a naplňte zemi. Podmaňte ji a panujte nad mořskými rybami, nad nebeským ptactvem, nade vším živým, co se na zemi hýbe“ (Gn 1,28). Ačkoliv podle těchto biblických veršů dostává člověk do své péče veškeré Boží stvoření, neznamená to, že by člověk mohl přírodu vykořisťovat, ale že „je nám k dispozici ne jako ‚hromada bezdůvodně roztroušených věcí‘ (Herakleitos z Efesu, Fragment 22B124, in: Hermann Diels – Walther Kranz, *Die Fragmente der Vorsokratiker*, Berlin: Weidmann, 1952, [český překlad podle: Zdeněk Kratochvíl, *Délský potápěč k Hérakleitově Řeči*, Praha: Hermann a synové, 2006, str. 256n]), ale jako dar Stvořitele, který do ní vložil vnitřní řád, z něž člověk čerpá nezbytné poučení, ‚aby ji obdělával a chránil‘ (Gn 2,15)“ (Benedikt XVI., *Caritas in veritate: láska v pravdě: encyklika o integrálním lidském rozvoji v lásce a v pravdě*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2009).

²⁴ František X. Halas, *Fenomén Vatikán*, str. 349.

Pod pojmem Svatý stolec se označuje instituce papežství a soubor jejích administrativních úřadů,²⁵ které představují tzv. **papežskou kurii** (neboli také římskou kurii). Ta je jakýmsi hlavním „ústředím“ katolické církve, které římskému biskupu pomáhá realizovat jeho soudní, legislativní a exekutivní roli (jeho funkci coby absolutního hlavy církve) uvnitř jejího hierarchického uspořádání,²⁶ a které pomáhá papeži komunikovat se „svými“ věřícími i klérem. Jednotlivé úřady mají různé funkce a podle své důležitosti na běh církve se dělí do několika skupin. Jedná se o Státní sekretariát, Kongregace, Biskupský synod, Papežské rady, Tribunály, Úřady (dříve jako tzv. Officia), Prefekturu papežského domu, Papežské komise, Švýcarskou gardu, Úřad dohlížející na zaměstnanecké vztahy ve Vatikánu, Papežské akademie a další instituce, které nespádají přímo pod kurii, ale jsou se Svatým stolicem propojeny (např. Vatikánská apoštolská knihovna, vatikánské sdělovací prostředky, aj.).²⁷ Jednotlivé útvary se liší v organizační struktuře, vymezením své působnosti, důležitostí svého úřadu, počtem úředníků, náplní práce, vlivem na papežské kroky v rámci řízení církve atd. V rámci kurie existují orgány, které se nezaobírají pouze vnitřními záležitostmi církve, ale které se určitým způsobem vztahují také k okolnímu světu. Mezi těmito úřady je pro téma této práce důležitá jednak *Papežská rada pro mezináboženský dialog*, přesněji pak *Komise pro náboženské vztahy s muslimy*, která je k radě přičleněna jako její samostatné oddělení, a dále *Státní sekretariát*, jenž stojí v čele všech kuriálních úřadů a který tak má dohled nad vnitřními záležitostmi Svatého stolce. Mimo to se však zabývá ještě zahraniční politikou Vatikánu a řídí papežskou diplomacii. Papežští diplomaté (tzv. apoštolští nunciové) se v arabsko-muslimské civilizaci nacházejí hned v několika státech.²⁸ V jiných má Svatý stolec tzv. nerezidentní nunciatury (např. Libye, Tunisko) a v některých státech z této civilizace nemá Papež přímé diplomatické zastoupení, ale „pouze“ vyslance (tzv. delegáta), který ho a jeho vůli zastupuje u tamní katolické církve a udržuje kontakty mezi ní a Svatým stolicem (např. Mauretánie). Má tak pouze církevní posláním, nikoli již diplomatické jako apoštolský nuncius.²⁹ Pouze dva státy z arabsko-muslimské civilizace neudržují se Svatým stolicem žádné styky – Saudská Arábie a Omán. Důležitá je také přítomnost apoštolských diplomatů u organizací *Liga arabských*

²⁵ Tamtéž, str. 747.

²⁶ Srov. *New Catholic Encyclopedia*, vol. 4, str. 438.

²⁷ Konkrétní přehled všech úřadů papežské kurie lze najít na webových stránkách Svatého stolce. Viz http://www.vatican.va/roman_curia/index.htm, [vid. 19. 2. 2014].

²⁸ Viz *Rappresentanze Pontificie*, Diocesi di Roma, dostupné na: http://www.vicariatusurbis.org/?page_id=190&TipoEnte=33, [vid. 7. 5. 2014].

²⁹ Ovšem i delegáti často plní jisté diplomatické úkoly a mají důležitou politickou funkci. Příkladem může být apoštolský delegát pro Jeruzalém a Palestinu, jenž udržuje „kontakty nejen s místními katolíky, ale také s představiteli Palestiny“ (František X. Halas, *Fenomén Vatikán*, str. 390–391).

států a Organizace pro osvobození Palestiny. Ony samy také mají svou zastupitelskou misi u Vatikánu společně s několika jednotlivými arabskými státy (Egypt, Libye, Maroko, Irák, Palestina) a Tureckem a Íránem.³⁰

Vztah Římskokatolické církve k islámu

Islám je druhým nejrozšířenějším světovým náboženstvím s přibližně 1,5 miliardy vyznavačů, kteří sami sebe označují za muslimy, etymologicky řečeno za ty, jež se oddávají (odevzdávají) Bohu.³¹ Islámský přísný monoteismus navazuje z dějinného pohledu na židovskou a křesťanskou víru v jediného Boha. Již v Koránu lze nalézt verše, které svědčí o náležitém respektu vůči svým „abrahámovským kolegům“ a i v historii křesťanských církví se občas objevují projevy úcty k islámu. Ačkoliv obě náboženství spojuje jistý počet shodných věroučných a etických prvků,³² rychle se rozvíjející islám představoval pro křesťanskou Evropu jistou nejen náboženskou hrozbu. Vzájemné kontakty byly od počátku poznamenány vojenskými potyčkami a politickými spory, jež byly živeny také ekonomickými a územními zájmy. Zároveň však probíhala mezi Evropou a Arábií bohatá obchodní výměna, která udržovala úzký kulturní kontakt, jenž mohl napomáhat jak k prohlubování vzájemného náboženského respektu, tak ale i v rozvíjení pocitu cizosti, odlišnosti, bázně z jiného, a tak i možné nepřátelskosti. V takových dobách bylo pro křesťanství zapotřebí také určité duchovní náboženské reflexe islámu. Setkáváme se s názory, že islám je křesťanskou herezí, že může (díky své monoteistické víře) sloužit jako jakýsi předstupeň křesťanství a že je tak možnou průpravou k přijetí křesťanské víry, či že se jedná jen o zbloudilé náboženství, které nemá se „skutečným“ Bohem nic společného.³³ I když se takové názory stále ještě v některých křesťanských kruzích objevují, převládá nejspíše od půlky dvacátého století jiný, vstřícnější pohled na islám, který mu často přisuzuje i určitý podíl v dějinách spásy³⁴. Podle Katolické církve přichází

³⁰ *Liste du Corps Diplomatique près le Saint-Siège*, Vatican: Secretariat of State, leden 2014, dostupné na: http://www.vatican.va/roman_curia/secretariat_state/2014/documents/rc-seg-st-2014_cd.html, [vid. 7. 5. 2014].

³¹ Charif Bahbouh – Jiří Fleissig – Roman Raczyński, *Encyklopedie islámu*, Brandýs nad Labem: Dar Ibn Rushd, 2008, str. 206.

³² Luboš Kropáček, *Islám očima křesťanské teologie*, *Souvislosti*, č. 3–4, 1997, dostupné na: www.souvislosti.cz, [vid. 31. 3. 2014].

³³ Tamtéž.

³⁴ Dějiny spásy představují křesťanskou ideu Božího jednání v dějinách, kdy se i vztah Boha k člověku určitým způsobem (z lidského úhlu pohledu) vyvíjí, demonstruje se určitými historickými událostmi a jeho naplnění člověk očekává v univerzálním spásonosném Božím činu, kterým bude člověk k Bohu vyvýšen.

spása pouze skrze Ježíše Krista, který se však obrací ke každému člověku. Právě v univerzálním působení Ducha svatého, který přivádí k Bohu, ale jehož cesty zůstávají člověku z velké části skryty, si pak církev může pokládat otázku po spasitelské hodnotě ostatních náboženství.³⁵ Univerzalita totiž nárokuje přítomnost Božího Ducha i v jiných náboženstvích, u kterých se tak může nacházet jistá spásonosná funkce.³⁶ Avšak „láska k Bohu a k bližnímu, kterou umožnil v posledním důsledku Ježíš Kristus, ...představuje jedinou cestu k Bohu. Ostatní náboženství mohou být tedy nositeli spasitelské pravdy pouze natolik, nakolik přivádějí lidi k pravé lásce.“³⁷ V Římskokatolické církvi se stává II. Vatikánský koncil klíčovým bodem při pokusu o novodobé formulování autoritativního postoje církve k islámskému náboženství. Ve *Věřoučné konstituci o církvi: Lumen Gentium* se praví: „Plán spásy se vztahuje i na ty, kteří uznávají Stvořitele, a mezi nimi především na muslimy, kteří prohlašují, že se drží víry Abrahámovy, a klaní se jako my Bohu jedinému, milosrdnému, který bude v poslední den lidi soudit.“³⁸ Tato věta se následně objevuje i v oficiálním učení Katolické církve, konkrétně v *Katechismu Katolické církve*.³⁹ Vatikánský koncil vydal ještě *Deklaraci o poměru církve k nekřesťanským náboženstvím: Nostra aetate*, ve které se prohlašuje:

„Církev se dívá s úctou také na muslimy, kteří se klanějí jedinému Bohu, živému a o sobě jsoucím, milosrdnému a všemohoucím, stvořiteli nebe a země, který promluvil k lidem, Jeho rozhodnutím, i tajemným, se snaží podrobit celou duší, jako se Bohu podrobil Abrahám, na něhož se islámská víra ráda odvolává. ...Jelikož během staletí povstalo mezi křesťany a mohamedány nemálo rozbrojů a nepřátelství, vybízí posvátný sněm všechny, aby zapomněli na to, co bylo, aby se upřímně snažili o vzájemné porozumění a aby společně chránili a podporovali sociální spravedlnost, mravní hodnoty, mír a svobodu pro všechny lidi.“⁴⁰

Zajímavá je ještě zmínka, která odsuzuje jakékoliv chování, které páchá násilí (fyzické či psychické) vůči člověku, které omezuje jeho svobodu a diskriminuje ho, ať už je toto chování motivováno jakýmikoli zájmy (takový názor sdílejí pochopitelně i představitelé autentického náboženského islámu)⁴¹. „Postoj člověka k Bohu Otci a postoj člověka

³⁵ *Křesťanství a ostatní náboženství: Dokument Mezinárodní teologické komise z roku 1996*, Praha: Krystal OP, 1999, str. 30–37, čl. 32–49.

³⁶ Tamtéž, str. 50, čl. 84.

³⁷ Tamtéž, str. 51, čl. 87.

³⁸ *Věřoučná konstituce o církvi: Lumen Gentium*, in: *Dokumenty II. Vatikánského koncilu*, Praha: Zvon, 1995, str. 52, čl. 16.

³⁹ *Srov. Katechismus Katolické církve*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, čl. 841.

⁴⁰ *Deklarace o poměru církve k nekřesťanským náboženstvím: Nostra aetate*, in: *Dokumenty II. Vatikánského koncilu*, str. 552–553, čl. 3.

⁴¹ Luboš Kropáček, *Islám očima křesťanské teologie*.

k bratřím lidem tak těsně souvisí, že Písmo praví: ‚Kdo nemiluje, Boha nepoznal‘ (1 Jan 4,8). Tím ztrácí podklad každá teorie nebo praxe, která činí rozdíl mezi člověkem a člověkem, mezi národem a národem, pokud jde o lidskou důstojnost a z ní vyplývající práva.“⁴²

Vztah mezi římskou kurií a papežem

Se skončením papežského pontifikátu končí také funkční období kardinálů, kteří řídili jednotlivé instituce papežské kurie. „Podle vatikánské ‚systemizace‘ jsou úřady, jejichž vedení je vyhrazeno kardinálům, vedle Státního sekretariátu též veškeré kongregace, papežské rady, dva ze tří tribunálů, všechna tři „officia“ (úřady pro ekonomické a správní záležitosti), tajný vatikánský archiv a vatikánská knihovna.“⁴³ V přechodném období, než bude na konkláve zvolen nový papež, řídí kuriální orgány, které byly dříve v rukou kardinálů, jejich sekretáři. Jejich úkolem v době sedisvakance je však „pouze“ zajišťovat tu nejnutnější správu svého úřadu a církevních záležitostí podléhajících do jejich kompetence. S ostatními kroky by již měly počkat na nově zvoleného papeže.⁴⁴ Ten má volnou ruku při dosazování nových hodnostářů do čela kuriálních orgánů. Působení kardinálů je tak zcela svázáno s papežem, který je do funkcí jmenoval.⁴⁵ O práci jednotlivých úřadů kurie je papež stále informován především skrze Státní sekretariát, který zastává nejdůležitější funkci ve vatikánském aparátu. Zajišťuje řízení všeobecné koordinace kuriálních úřadů, kteří jej informují o své činnosti, a udržuje diplomatické styky se státy, s biskupstvími, papežskými diplomaty a dalšími osobami, kteří chtějí navázat se Svatým stolcem kontakt.⁴⁶ Kardinál, který Státní sekretariát řídí, se tak ukazuje být tím nejdůležitějším mužem (hned po papeži), majícím vliv na vytváření politiky Svatého stolce. Správní a vládní moc, kterou drží jednotlivé kuriální úřady je mocí zástupnou, jelikož je vykonávána ve jménu a na místě papeže. Ten je nositelem skutečné

⁴² Deklarace o poměru církve k nekřesťanským náboženstvím: *Nostra aetate*, str. 554, čl. 5.

⁴³ František X. Halas, *Fenomén Vatikán*, str. 316.

⁴⁴ Srov. Jan Pavel II., *Apostolic Constitution Universi Dominici Gregis: On the Vacancy of the Apostolic See and the Election of the Roman Pontiff*, 22. 2. 1996, dostupné na: http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/apost_constitutions/documents/hf_jp-ii_apc_22021996_universi-dominici-gregis_en.html, [vid. 26. 2. 2014].

⁴⁵ František X. Halas, *Fenomén Vatikán*, str. 316.

⁴⁶ Srov. Joël-Benoît, *Le Pape et le gouvernement de l'Église*, Paris: Éditions Fleurus-Tardy, 1992, str. 324 (cit. podle František X. Halas, *Fenomén Vatikán*, str. 314–315).

moci, ten schvaluje veškerá důležitá rozhodnutí, které úřady přijímají.⁴⁷ Veškeré jejich výnosy a nařízení získávají svou závaznou platnost až poté, co je s nimi hlava církve srozuměna a schválí je. Kurie je tak souborem úřadů, které mají pomáhat papeži při jeho službě církvi.⁴⁸ Římský biskup je však tím, kdo nastoluje agendu jednotlivým úřadům, kdo dohlíží na výsledky jejich práce a kdo vytváří zahraniční politiku Svatého stolce. Ačkoliv je však papež absolutní autoritou církve, kuriální úřady přece zastávají důležitou roli (nejen tu administrativní) jako jeho rádci při výkonu papežské politiky, zprostředkovávají důležité informace o různých církevních záležitostech, zajišťují kontakt s biskupstvími z celého světa atd.

Jak již bylo napsáno výše, dohlíží na zahraniční politiku Svatého stolce Státní sekretariát, jenž je církevní institucí. Ačkoliv jako legitimní samostatný subjekt na mezinárodním poli se Svatý stolec ocitl až díky právnímu ukotvení Vatikánu jakožto suverénního městského státu a tak i následnému uznání Vatikánu mezinárodním společenstvím, řídí papežskou diplomacii kuriální, církevní (ne vatikánský, „světský“) úřad. Je to tak však proto, že státoprávní akt z roku 1929 pouze vytvořil právní pro postavení, které již Svatý stolec jakožto významný náboženský subjekt v mezinárodním prostředí měl.⁴⁹ Význam Vatikánu jakožto účelově založeného státu tak spočívá v tom, že papež se svou kurií nespadá pod politickou správu jiného státu a že má tak zajištěnou volnost při provádění své diplomacie, v jejímž zájmu jsou náboženské a církevní cíle. Také jakožto politický subjekt mezinárodního společenství se Vatikán jeví být určitým prostředkem při zajišťování duchovního poslání Svatého stolce a papežské náboženské diplomacie.⁵⁰

Osoba papeže Benedikta XVI.

Mezi charakteristické prvky papežovy osoby patří především jeho značný smysl pro kolegiální: „naslouchá, vybízí ty, kdo se nevyjadřují, aby promluvili, a když potom shromáždí veškeré názory, dospívá k novým formulacím a nakonec ke společnému rozhodování.“⁵¹ S pokorou a skromností sobě vlastní (ačkoliv potřebné sebevědomí mu také nescházelo) řídil Benedikt církev, maje po ruce mnoho pomocníků, kterými se

⁴⁷ Srov. Joël-Benoît, *Le Pape et le gouvernement de l'Église*, str. 316–317 (cit. podle František X. Halas, *Fenomén Vatikán*, str. 308–309).

⁴⁸ Srov. *New Catholic Encyclopedia*, vol. 4, str. 438–439.

⁴⁹ Srov. František X. Halas, *Fenomén Vatikán*, str. 306.

⁵⁰ Srov. Denisa Marešová, *Postavení Vatikánu na půdě OSN*, bakalářská práce, Brno: Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, 2013, str. 3–4.

⁵¹ František X. Halas, *Fenomén Vatikán*, str. 500.

obklopil.⁵² Podle slov Josepha Ratzingera (ještě tedy jakožto kardinála), když se vyjadřoval k dogmatu neomylnosti z roku 1870, papež nerozhoduje „z vlastního, subjektivního vědomí, ale v širokém společenství tradice... Římský biskup musí naslouchat celé církvi, sám si víru tvořivě nevymýšlí.“⁵³

Během Benediktova pontifikátu rostl postupně zájem věřících a veřejnosti o obsah papežových projevů.⁵⁴ Benedikt patří mezi nejvýznamnější římskokatolické myslitele a teology 20. a počátku 21. století. Vzdělání získal na univerzitě v Mnichově⁵⁵ a ihned po svých studiích začal sám působit jako pedagog teologie. Za svůj život působil na několika německých universitách. Schopnost předávat slovy problematiku a hloubku křesťanské víry a dokázat se přehledně a trefně vyjadřovat k problémům lidské civilizace zvýšilo zájem o poslech (či četbu) papežových myšlenek. Musíme si však uvědomit, že také rychlý rozvoj nových médií na počátku 21. století vytvořil nové cesty, jak sledovat myšlenky římského biskupa, a usnadnil lidem přístup k informacím ohledně dění v církvi.

Benedikt XVI. často zdůrazňoval prvenství víry před morálkou, protože pokud se člověk nechce poddat zlu, nesmí upadat do povrchního moralizování, jež nedovoluje těšit se ze života a z dobra, které život přináší. Je třeba se ve víře dívat na krásu, lásku, radost, jež stále přetrvávají, a tak čelit tomu, co život zabíjí.⁵⁶ Morálka vychází z víry, ne naopak.

Sám sebe Benedikt při svých apoštolských cestách chápal především jako posla a hlasatele míru a jako apoštola mezikulturního a mezináboženského dialogu.⁵⁷

⁵² Tamtéž, str. 501.

⁵³ Peter Seewald, *Joseph kardinál Ratzinger: Křesťanství na přelomu tisíciletí*, Praha: Portál, 1997, str. 128–129.

⁵⁴ František X. Halas, *Fenomén Vatikán*, str. 507.

⁵⁵ Srov. Joseph Ratzinger (Benedikt XVI.), *Můj život*, Brno: Barrister & Principal, 2005, str. 46–66.

⁵⁶ Jean-Marie Guénois, *Benoît XVI, le pape qui ne devait pas être élu*, Paris: Éditions JC Lattès, 2005, str. 64 (cit. podle František X. Halas, *Fenomén Vatikán*, str. 509).

⁵⁷ Srov. Benedikt XVI., *Meeting with the Diplomatic Corps to the Republic of Turkey*, 28. 11. 2006, dostupné na: http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/speeches/2006/november/documents/hf_ben-xvi_spe_20061128_diplomatic-corps_en.html, [vid. 5. 5. 2014]; Benedikt XVI., *Welcome Ceremony*, 14. 9. 2012, dostupné na: http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/speeches/2012/september/documents/hf_ben-xvi_spe_20120914_benvenuto-libano_en.html, [vid. 5. 5. 2014].

Styky papeže a papežské kurie za pontifikátu Benedikta XVI. s arabsko-muslimským světem

Dvanáctého září roku 2006 přednesl Benedikt XVI. na univerzitě v Řezně přednášku na téma vzájemného komplementárního vztahu mezi vírou a rozumem, na téma, které dlouhodobě promýšlí a kterým chce oslovovat nejen postmoderní agnosticismus, jenž se objevuje především mezi vzdělanými lidmi v Evropě a jenž se tak jeví být jedním z hlavních partnerů k dialogu s křesťanstvím.⁵⁸ „Podle Benediktova názoru mohou rozum a víra jediné ve vzájemném dialogu rozvinout své nejlepší možnosti – víra bez přemýšlení i rozum bez etických a duchovních aspektů víry mohou být nesmírně nebezpečné.“⁵⁹ Aby demonstroval tuto komplementaritu mezi rozumem a vírou a potřebu jejich vzájemného dialogu, vybírá si jako výchozí bod pro svůj výklad rozhovor, jenž „nejspíše v zimě roku 1391 poblíž Ankary vedl učený byzantský císař Manuel II. Paleolog s perským vzdělcem o křesťanství, islámu a jejich pravdě“⁶⁰. Benedikt XVI. říká:

„V sedmém rozhovoru (*dialexis* – kontroverze), podle vydání prof. Khouryho⁶¹, se císař dotýká džihádu, svaté války. Císař musel vědět, že súra 2,256 říká: ‚Ve věcech víry žádné donucování – jde o jednu z raných súr, kdy Mohamed ještě neměl moc, ale sám byl ohrožován. Císař ale samozřejmě znal také nařízení, která byla ohledně svaté války ustanovena později a do Koránu začleněna dodatečně. Aniž by se zabýval detaily, jako je například rozdíl v zacházení s těmi, kdo mají ‚knihu‘, a s ‚nevěřícími‘, obrací se překvapivě příkře, pro nás nepřijatelně⁶², na svého společníka s ústřední otázkou na vztah mezi náboženstvím a násilím vůbec. Říká mu: ‚Ukaž mi, co nového přinesl Mohamed, a nalezněš tam pouze věci špatné a nelidské, jako je jeho příkaz šířit víru mečem‘ (Kontroverze VII, 2c). Císař po tomto silném vyjádření podrobně líčí důvody, proč je násilné šíření víry nesmyslné. Je to v rozporu s podstatou Boha a s přirozeností duše. ‚Bůh si nelibuje v krvi. Nejednat podle rozumu (*syn*

⁵⁸ Srov. Tomáš Halík, Benedikt XVI. – papež dialogu, in: Benedikt XVI., *Přednáška v Řezně a další projevy*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2011, str. 11–15.

⁵⁹ Tamtéž, str. 16–17.

⁶⁰ Benedikt XVI., *Víra, rozum a univerzita: vzpomínky a reflexe*, in: Benedikt XVI., *Přednáška v Řezně a další projevy*, str. 26.

⁶¹ Manuel Paleologus, *Entretiens avec un musulman: 7e controverse*, (introduction, texte critique, traduction et notes par Théodore Houry), Paris: Cerf, 1966.

⁶² Slova o nepřijatelnosti císařova výroku „pro nás“ však byla do přednášky dodána dodatečně (až po protestech, které se vůči papežově řeči objevily v muslimském světě), aby zřetelněji ukázala nesouhlas Benedikta XVI. s názory byzantského císaře o proroku Mohamedovi a o Koránu. V původní verzi přednášky papež řekl, že císař „se obrací s překvapivou příkrostí, nás udivující příkrostí...“ (německý originál: „...wendet er sich in erstaunlich schroffer, uns überraschend schoffer...“ – srov. Benedikt XVI., *Glaube Vernunft und Universität: Erinnerungen und Reflexionen*, audio záznam přednášky v Řezně, dostupné na: http://www.horeb.org/xyz/podcast/papstbesuch/2006-09-12_Vortrag_Uni_Regensburg.mp3, [vid. 14. 4. 2014].

logó) se přičí Boží přirozenosti. Víra se rodí z duše, a ne z těla. Kdo chce tedy druhého přivést k víře, potřebuje výřečnost a schopnost správného úsudku, ne násilí a hrozby... K tomu, abychom přesvědčili rozumnou duši, nepotřebujeme sílu, zbraně ani jiné prostředky, jimiž bychom někomu vyhrožovali smrtí...’ (Kontroverze VII, 3b–c).

Zásadní tvrzení v této argumentaci proti násilnému obrácení zní: Jednání, jež protirečí rozumu, je v rozporu s Boží přirozeností.⁶³

V muslimském světě vyvolala tato část papežovy přednášky jisté pobouření. Ne proto, že by muslimští věřící a učenci zásadně nesouhlasili s vymezením jejich náboženského pochopení Boha (Alláha), který je vnímán jakožto absolutně transcendentní, jehož „vůle není vázána na žádnou z našich kategorií, ani na racionalitu“⁶⁴. Takoveto myšlení o Bohu se objevovalo (a dnes se také objevuje) i ve významných proudech křesťanského myšlení, což sám Benedikt ve své přednášce přiznává.⁶⁵ A v islámské teologii se zase objevují myšlenky, které sice neupírají Bohu absolutní svobodu v jednání, které nicméně uznávají, že Bůh z důslednosti k sobě samému jedná „rozumně“, tzn., že my můžeme pomocí našeho rozumu žít v souladu s jeho příkazy, radami a vůlí. Ačkoliv Bůh tedy stojí nad vším a to vše se podrobuje jeho vševědoucímu řízení, je přece jen díky své milosrdné, milostiplné, láskyplné a soucitné „podstatě“ svobodně vázán vlastními závazky vůči svému stvoření. Skrze Boží milost k člověku, člověk může žít v „porozumění“ s Boží vůlí, pokud nabízenou milost přijme.⁶⁶ Zde se ukazuje teologická problematika možného rozdílného pochopení Boha a jeho jednání ve světě v obou náboženstvích. Pobouření v muslimském světě však vyvolalo především samotné vyjádření císaře Manuela II. Paleologa o tom, že Mohamed přinesl pouze věci špatné a nelidské. Byl pochopen jako projev Benediktova porozumění islámu (a Koránu), nebo alespoň jakožto názor, s nímž papež sympatizuje. Benedikt se totiž proti výroku byzantského císaře, který byl vnímán jako pohoršlivý, urážející islámské náboženství, jeho proroka i svatou knihu, a který se zcela minul svou charakteristikou vůči pravému autentickému islámu, žádným zásadním způsobem nevymezil,⁶⁷ ačkoliv z kontextu přednášky celkem zřetelně vyplývá, že císařovy myšlenky Benediktovi slouží pouze jako jakýsi výchozí bod, na němž staví svou argumentaci ohledně vztahu mezi vírou a rozumem. Benedikt se s Manuelem II. shoduje na tom, že „jednání, jež protirečí rozumu, je v rozporu s Boží přirozeností“. Císařově charakteristice islámu

⁶³ Benedikt XVI., *Víra, rozum a univerzita: vzpomínky a reflexe*, str. 27–28.

⁶⁴ Tamtéž, str. 28.

⁶⁵ Srov. tamtéž, str. 31–36.

⁶⁶ Srov. Aref Ali Nayed, *A Muslim’s Commentary on Benedict XVI’s Regensburg Lecture*, *Islamica Magazine* 18 (2006), dostupné na: <http://islamica-magazine.com/?p=585>, [vid. 14. 4. 2014].

⁶⁷ Srov. In quotes: *Muslim reaction to Pope*, *BBC*, 16. 9. 2006, dostupné na: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/5348436.stm>, [vid. 17. 4. 2014].

papež nepřítakává, takový názor nebere v potaz celé poselství řezenské přednášky, které právě vybízí k dialogu mezi vírou a rozumem a k rozumnému mezináboženskému dialogu. Jako problematické se jeví papežovo pochopení koránských veršů dotýkajících se džihádu. Správně upozorňuje, že podle druhé súry nesmí být žádného donucování ve věcech víry. Sám však význam tohoto verše oslabuje, když říká, že se jedná o súru, „kdy Mohamed ještě neměl moc, ale sám byl ohrožován“. Ačkoliv Benedikt správně koránskou súru datuje, je zapotřebí si uvědomit, že se jedná o ústřední normativní verš, na němž stojí islámská tolerance vůči jiným náboženstvím.⁶⁸ Samotný džihád je úsilím věřícího muslima na Boží stezce, což znamená „především úsilí o vlastní zbožnost a horlivost ve věcech víry a v boji proti pokušení, k tomu patří také dobročinnost a zvěstování víry“⁶⁹. Džihád mečem je „legitimní jen jako válka náboženská, tedy v zájmu islámu, ne politické moci a bohatství. Takto je džihád v pojetí islámských učenců vždy válka spravedlivá (ve smyslu Augustinova pojetí tzv. „spravedlivé války“). Mnozí z nich se navíc kloní k názoru, že džihád je legitimní jen jako válka obranná, tedy je-li obec muslimů v ohrožení (k němuž ovšem patří i „svádění od víry“) nebo byla napadena nepřitelem... Je-li možné, aby muslimové uzavřeli se svými sousedy příměří, mají tak učinit, a pokračovat v šíření poselství islámu cestou mírumilovného zvěstování.“⁷⁰ Protože sám Bůh je slitovný, milosrdný a odpouštějící, jak je v Koránu často zdůrazňováno. Koránské verše o džihádu mečem je dobré chápat v dějinném kontextu, kdy Mohamed (přesněji Boží zjevení zvěstované Mohamedovi), poté, co se se svými stoupenci usídlil v Medíně, reagoval na ozbrojený konflikt s nepřáteli především z Mekky.⁷¹

Na řezenskou přednášku reagoval islámský svět (kromě různých projevů nespokojenosti jakými byly např. demonstrace či dokonce násilné činy) otevřeným dopisem papeži Benediktovi XVI., na němž se podílelo osm různých názorových islámských škol (včetně šíitské a sunnitské) a který byl podepsán sty signatáři, významnými muslimskými učiteli a imámy. Vlídně napsaný dopis se nejdříve zabývá body řezenské přednášky, v kterých se podle autorů papež mylně vyjadřuje o prvcích islámského náboženství (jedná se o vztah islámu k rozumu, pochopení islámského Boha, význam džihádu, výrok císaře Manuela II. atd.). Následně přijímá Benediktovo ujištění, že citovaný výrok byzantského císaře nerefletoval vlastní papežovo přesvědčení o islámu,

⁶⁸ Ivan Hrbek, *Korán*, Praha: Odeon, 1991, str. 736; srov. Aref Ali Nayed, *A Muslim's Commentary on Benedict XVI's Regensburg Lecture*.

⁶⁹ Pavel Hošek, *Islám: dějiny a současnost*, cyklus přednášek na ETF UK v letním semestru akademického roku 2011/2012.

⁷⁰ Tamtéž.

⁷¹ Srov. Ivan Hrbek, *Korán*, str. 33–40.

a zármutek nad tím, že přednáška vyvolala v muslimském světě tolik negativních reakcí.⁷² Dopis odpovídá také kladně na Benediktem v přednášce formulovanou potřebu upřímného dialogu, jenž povede k vzájemnému respektu, mírovému soužití a třeba i spolupráci mezi oběma náboženstvími.⁷³ Již 25. září se v Castel Gandolfo sešel papež s velvyslanci zemí s muslimskou většinou, kteří jsou akreditováni u Svatého stolce, a vyjádřil před nimi hlubokou úctu vůči islámskému náboženství a vůči všem muslimům, formuloval potřebu vzájemného dialogu mezi křesťanstvím a islámem, v kterém by velice rád pokračoval a který by chtěl prohlubovat, a zcela se přihlásil k odkazu II. vatikánského koncilu a především k deklaraci *Nostra aetate*, která formuluje pozitivní vztah Římskokatolické církve k islámu.⁷⁴ Toto setkání se jeví jako první papežův důležitý krok k překonání narušených vztahů po řezenské přednášce.

Ještě téhož roku (2006) ve dnech 28. listopadu až 1. prosince podnikl Benedikt XVI. apoštolskou cestu do Turecka. Její průběh byl sledován s jistou mírou opatrnosti jednak kvůli stále vypjaté atmosféře po řezenské přednášce, jednak proto, že dříve, ještě jako kardinál Ratzinger, se Benedikt vyjádřil v rozhovoru pro francouzský deník *Le Figaro*, že Turecko patří do jiné kulturní oblasti než Evropa, a tak by Evropská unie měla odmítnout jeho přání plně se integrovat do unijních struktur. Navrhoval, aby Turecko spíše usilovalo o dosažení politické unie s arabskými státy, s nimiž má kulturně více společného než s Evropou, a v níž by zastával vůdčí postavení.⁷⁵ Během prvního dne své návštěvy Benedikt přednesl dvě řeči zabývající se mimo jiné vztahem katolické církve k Turecku a vůbec vztahem mezi křesťanskou a islámskou civilizací. Papež projevil hlubokou úctu vůči tureckému národu a vůči jeho specifickému místu v dějinách vývoje lidské civilizace. Připomněl slova Jana Pavla II. z Ankary roku 1979, která vyzývala k uvědomění si jistých duchovních vazeb, jež spojují křesťany s muslimy a skrze které mohou tato dvě náboženství prosazovat ve světě mír, svobodu, sociální spravedlnost a určité morální hodnoty. Benedikt XVI. zdůraznil potřebu vzájemného upřímného mezináboženského

⁷² Srov. Benedikt XVI., *Angelus*, 17. 9. 2006, dostupné na:

http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/angelus/2006/documents/hf_ben-xvi_ang_20060917_en.html, [vid. 17. 4. 2014].

⁷³ Srov. Open Letter to Pope Benedict XVI, *Islamica Magazine* 18 (2006), dostupné na: <http://islamica-magazine.com/?p=634>, [vid. 17. 4. 2014].

⁷⁴ Benedikt XVI., *Address of His Holiness Benedict XVI to the Ambassadors of Countries with a Muslim Majority and to the Representatives of Muslim Communities in Italy*, 25. 9. 2006, dostupné na: http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/speeches/2006/september/documents/hf_ben-xvi_spe_20060925_ambasciatori-paesi-arabi_en.html, [vid. 17. 4. 2014].

⁷⁵ Srov. Vatican stirs debate on Turkish EU membership, *EUobserver*, 16. 8. 2004, dostupné na: <http://euobserver.com/enlargement/17087>, [vid. 17. 4. 2014].

a mezikulturního dialogu a jeho prohlubování, na němž z velké části závisí naše⁷⁶ budoucnost.⁷⁷ Navázal tak na svůj projev z Kolína nad Rýnem z 20. srpna 2005 (v rámci Světového dne mládeže) při příležitosti setkání se s představiteli muslimských komunit.⁷⁸ Benedikt se ve svých projevech dovolává důstojnosti každého jednotlivce jakožto základního bodu, od kterého se má vzájemný dialog odvíjet. Náboženská i jiná svoboda člověka a respekt k druhým lidem vychází z této důstojnosti. Je základem pro vzájemné respektování se a i pro jisté vzájemné porozumění. Jak křesťané, tak muslimové poznávají posvátnost každého lidského života, jenž je nezaslouženým Božím darem (člověku se dává jaksi „zadarmo“, nemá na něm zásluhy). Společnými silami může křesťanství a islám nabízet dnešní společnosti určitou vizi mezilidského soužití (a vztahu k transcendentnu), která není postavená na politických, ekonomických a národnostních aspektech, ale především na duchovním a filosofickém porozumění světu a člověku, které má na zřeteli právě posvátnost života, jež je člověku vlastní. Na základě společných morálních hodnot a vědomí, že obě náboženství se klaní stejnému Bohu, může docházet k dialogu (ne však k synkretismu), z něhož třeba vzejde i zaujetí společných stanovisek vůči mnoha problémům dnešního světa a vývoje lidské civilizace. Benedikt XVI. také vyslovil myšlenku o významné roli Turecka coby určitého mostu mezi Západem a Východem a křižovatkou různých kultur a náboženství. Upozornil na důležitost oddělení občanské a náboženské sféry. Obě mají být autonomní ve své oblasti a zároveň plně respektovat tu sféru druhou. Tak může být zajištěna svoboda vyznání. Zároveň by náboženství nemělo usilovat o získání a uplatňování přímé politické moci.⁷⁹

Benedikt XVI. během své apoštolské cesty vstoupil v Istanbulu do Modré mešity, kde se pomodlil k Bohu, k „milosrdnému Otci celého lidstva“⁸⁰ (dokonce se při modlitbě

⁷⁶ Přivlastňovacím zájmem první osoby plurálu papež myslí minimálně jak křesťanskou západní civilizaci, tak (arabsko-)muslimskou. V obecnějším smyslu však lze zájmeno vztáhnout na celé lidstvo.

⁷⁷ Benedikt XVI., *Meeting with the President of the Religious Affairs Directorate*, 28. 11. 2006, dostupné na: http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/speeches/2006/november/documents/hf_ben-xvi_spe_20061128_pres-religious-affairs_en.html, [vid. 3. 5. 2014].

⁷⁸ Srov. Benedikt XVI., *Meeting with Representatives of some Muslim Communities*, 20. 8. 2005, dostupné na: http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/speeches/2005/august/documents/hf_ben-xvi_spe_20050820_meeting-muslims_en.html, [vid. 3. 5. 2014].

⁷⁹ Srov. Benedikt XVI., *Meeting with the President of the Religious Affairs Directorate*; Benedikt XVI., *Meeting with the Diplomatic Corps to the Republic of Turkey*, 28. 11. 2006, dostupné na: http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/speeches/2006/november/documents/hf_ben-xvi_spe_20061128_diplomatic-corps_en.html, [vid. 3. 5. 2014].

⁸⁰ Benedikt XVI., *Generální audience: Benedikt XVI. hodnotí svou cestu do Turecka*, 6. 12. 2006, dostupné na: <http://www.radiovaticana.cz/clanek.php4?id=6887>, [vid. 3. 5. 2014].

obrátil k Mekce⁸¹). To bylo islámským světem vnímáno jako vřelé uctivé gesto, jímž papež potvrdil svou ochotu podílet se na utváření vzájemně se respektujícího křesťansko-muslimského dialogu.⁸² Z politického hlediska byla apoštolská cesta vnímána hostitelskou zemí v dobrém světle. Turecko ocenilo Benediktův pozitivní přístup k zemi, když ji pochválil za „kroky, které dělá na své cestě k Evropské unii, a jak plní své závazky“⁸³. Podle tureckého premiéra Erdogana papež dokonce vyslovil přání, aby se Turecko začlenilo do struktur EU.⁸⁴

6. listopadu 2007 došlo ve Vatikánu k setkání papeže Benedikta XVI. se saudským králem Abdaláhem. Saudská Arábie nemá s Vatikánem navázány oficiální diplomatické vztahy a samotná návštěva představovala vůbec první setkání papeže se saudským králem v historii.⁸⁵ Vzájemný rozhovor se nesl v příjemné atmosféře a rozebírala se především témata zaměřená na mezináboženský a mezikulturní dialog.⁸⁶

O rok později došlo k významnému kroku v prohlubování dialogu mezi křesťanstvím (konkrétněji katolickou církví) a islámem. V listopadu roku 2008 byl ve Vatikánu zorganizován třídní seminář mezi muslimskými učenci a představiteli katolické církve na platformě Katolicko-muslimského fóra⁸⁷. Podnětem pro zorganizování této akce byl především o rok dříve napsaný dopis 138 muslimských učenců s názvem *A Common Word between Us and You*⁸⁸ adresovaný představitelům křesťanských církví, který upozorňuje na společný základ obou náboženství – dvojího přikázání lásky: láska k Bohu a láska k bližnímu. Pokud dojde k uvědomění si tohoto vzájemného bodu, může docházet také

⁸¹ Vstup Turecka do Evropské unie, *Český rozhlas: studio STOP*, moderátor: Libor Dvořák, hosté: Martin Řezníček, Roman Joch a Martin Ehl, 4. 12. 2006, dostupné na: http://www.rozhlas.cz/cro6/stop/_zprava/299714, [vid. 3. 5. 2014].

⁸² Srov. Dealing with Dialogue, *Islamica Magazine* 18 (2006), dostupné na: <http://islamica-magazine.com/?p=601>, [vid. 3. 5. 2014].

⁸³ Vstup Turecka do Evropské unie, *Český rozhlas: studio STOP*.

⁸⁴ Turecko se „zamilovalo“ do papeže, *Euroskop.cz*, 30. 11. 2006, dostupné na: <https://www.euroskop.cz/8957/6415/clanek/turecko-se-zamilovalo-do-papeze/>, [vid. 3. 5. 2014]; Pope makes Turkish mosque visit, *BBC*, 30. 11. 2006, dostupné na: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/6158811.stm>, [vid. 3. 5. 2014].

⁸⁵ Saúdskoarabský král Abdullah navštívil Benedikta XVI., *Radio Vaticana*, 6. 11. 2007, dostupné na: <http://www.radiovaticana.cz/clanek.php?id=8646>, [vid. 3. 5. 2014].

⁸⁶ Tamtéž.

⁸⁷ V roce 2011 se v Jordánsku konal 2. ročník Katolicko-muslimského semináře. Samotné Katolicko-muslimské fórum bylo založeno Papežskou radou pro mezináboženský dialog a reprezentanty 138 muslimských učenců, kteří byli podepsáni pod dopisem *A Common Word* (více viz níže).

⁸⁸ *A Common Word between Us and You*, 2007, dostupné na: <http://www.acommonword.com/the-acw-document/>, [vid. 3. 5. 2014].

k budování vzájemného respektu a porozumění, a tak k vytváření mírumilovného prostředí mezi oběma stranami. Tato islámská iniciativa sklidila ve světě značně pozitivní ohlasy a ještě před setkáním s katolickou stranou ve Vatikánu se muslimští učenci již setkali se zástupci amerických protestantských církví a se zástupci anglikánské církve. Tématem teologických rozprav na Katolicko-muslimském semináři, reagujícího na *A Common Word*, bylo právě dvojí přikázání lásky. Závěrečná deklarace z 6. 11. 2008 bere na vědomí, že se mezi oběma náboženstvími nacházejí jak podobné, tak zcela rozdílné motivy a důrazy. Přesto dochází k proklamaci společných bodů, jež ukazují, že vést vzájemný dialog a vzájemné soužití v míru a v uctivém respektu je bezesporu možné. Deklarace upozorňuje na nutnost respektování důstojnosti a svobody každého člověka (jenž je Božím stvořením) i náboženských skupin, odsuzuje projevy agresivního násilí a terorismu, vyzývá křesťany a muslimy, aby se zapojily při vytváření lepších podmínek pro chudé a trpící, jímž se nedostává základních lidských potřeb, atd.⁸⁹ Benedikt XVI. přijal na závěr semináře zúčastněné osoby do Klementinské haly, kde vyjádřil přání, aby pozitivní vývoj a výsledky vedeného dialogu nezůstaly pouze za „zavřenými dveřmi“ intelektuálního diskurzu, ale aby se promítly i do každodenního života všech věřících, a tak nesly ovoce ze vzájemné služby Bohu a člověku.⁹⁰ Papež také nabádá ke společnému prosazování upřímného respektu vůči důstojnosti lidské osoby a jejím základním právům, ačkoliv křesťanské a islámské „antropologické představy a jejich teologie to odůvodňují jinými způsoby“⁹¹. Díky uvědomění si společného základu (důstojnost lidské osoby a pochopení života jako daru od Boha) mohou obě náboženství přispívat k budování morálního vědomí ve společnosti a přátelštějšího světa. Obě mají neustále dosvědčovat, že jejich poselstvím je harmonický soulad ve světě na základě vzájemného porozumění.⁹²

V květnu roku 2009 podnikl Benedikt XVI. apoštolskou cestu do Svaté země, během níž navštívil Jordánsko, Izrael a Palestinskou autonomii. V jordánské mešitě *Al-Husajn bin Talal* se papež sešel s muslimskými duchovními představiteli, se členy jordánské diplomacie a s rektory tamních univerzit. Zde Benedikt ocenil aktivity v oblasti mezináboženského dialogu, které jsou v zemi vyvíjeny a které bývají podporovány

⁸⁹ *First Seminar of the Catholic-Muslim Forum – Final Declaration*, 6. 11. 2008, dostupné na: <http://press.vatican.va/content/salastampa/it/bollettino/pubblico/2008/11/06/0699/01722.html>, [vid. 3. 5. 2014].

⁹⁰ Benedikt XVI., *Adrees of His Holiness Benedict XVI to Participants in the Seminar Organized by the „Catholic-Muslim Forum“*, 6. 11. 2008, dostupné na: http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/speeches/2008/november/documents/hf_ben-xvi_spe_20081106_cath-islamic-leaders_en.html, [vid. 4. 5. 2014].

⁹¹ Tamtéž.

⁹² Tamtéž.

samotnou královskou rodinou a dalšími významnými politickými činiteli. Takovéto aktivity napomáhají k prohlubování vzájemného respektu, díky němuž mohou křesťané společně s muslimy důkladněji pochopit vztah mezi Bohem a světem (Jeho stvořením), a tak usilovat o takové uspořádání společnosti, které by bylo v souladu s Božím řádem.⁹³ K autentické podstatě křesťana i muslima patří usilování o eticky správné a spravedlivé nastavení mezilidských a mezikomunitních vztahů.⁹⁴ Během své cesty papež hojně vyzýval jednotlivce, společenství i národy k míru, k jeho aktivnímu vytváření a zachovávání. Mír je darem od Boha. Je Božím zaslíbením vůči lidstvu, ustanovující svornost mezi lidmi a jejich Stvořitelem a mezi lidmi navzájem.⁹⁵ Člověk ale musí Boha hledat celým svým srdcem.⁹⁶ Úkolem jednotlivých náboženství ve světě je pomáhat při nalézání cesty k Bohu, hlásat a dosvědčovat Jeho přítomnost, která spojuje, ne rozděluje.⁹⁷ Věřící si mají vždy uvědomovat „nekonečnost Boží dobroty, nezrušitelnost důstojnosti každého lidského jedince a jednotu veškeré lidské rodiny“⁹⁸. Bezpečnost, spravedlnost a mír jsou hodnotami přímo pramenící z Božího vztahu k člověku a jediným možným způsobem, jak tyto hodnoty prosadit, je skrze jejich aktivní uvádění do života lidí a komunit.⁹⁹ „Opravdový zájem každého národa je usilovně napomáhat k dosažení spravedlnosti pro všechny.“¹⁰⁰ Benedikt upozorňuje na to, že dlouhotrvající mír je především záležitostí vzájemné důvěry, pěstované ve spravedlnosti a čestnosti (poctivosti), a uvědomění si lidskosti v druhém člověku.¹⁰¹ Při návštěvě Betléma, města patřícího pod správu Palestinské autonomie (dnes jakožto Stát Palestina), podpořil papež Palestince v jejich nároku na vytvoření suverénního státu, který by existoval v míru se svými sousedy a který

⁹³ Benedikt XVI., *Meeting with Muslim Religious Leaders, Members of the Diplomatic Corps and Rectors of Universities in Jordan*, 9. 5. 2009, dostupné na:

http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/speeches/2009/may/documents/hf_ben-xvi_spe_20090509_capi-musulmani_en.html, [vid. 4. 5. 2014].

⁹⁴ Srov. Tamtéž.

⁹⁵ Benedikt XVI., *Courtesy Visit to the President of the State of Israel*, 11. 5. 2014, dostupné na:

http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/speeches/2009/may/documents/hf_ben-xvi_spe_20090511_presidente-israele_en.html, [vid. 4. 5. 2014].

⁹⁶ Srov. Jer 29,11–14.

⁹⁷ Srov. Benedikt XVI., *Courtesy Visit to the President of the State of Israel*.

⁹⁸ Tamtéž.

⁹⁹ Tamtéž.

¹⁰⁰ Tamtéž.

¹⁰¹ Tamtéž.

by uznalo mezinárodní společenství v jasně vymezených hranicích.¹⁰² Upozornil na legitimní touhu jak Izraelců, tak Palestinců po míru a stabilitě v regionu, což podpořil slovy svého předchůdce Jana Pavla II.: „Není míru bez spravedlnosti a není spravedlnosti bez odpuštění.“¹⁰³ Vyzval všechny strany zúčastněné v arabsko-izraelském konfliktu, aby daly stranou křivdy, které stojí na cestě usmíření, a začaly spolu komunikovat ve vzájemné velkorysosti a vzájemném soucitu. Tak lze dospět ke koexistenci států na Blízkém východě v míru a respektu.¹⁰⁴ V Betlémě pak na Benedikta udělalo silný dojem (ne zrovna pozitivní) spatření izraelské zdi jakožto symbolu „bezpečnosti“, omezujícího však svobodu a volný pohyb Palestinců, rozdělujícího společenství a rodiny. Ačkoliv vyjádřil pochopení a soucit pro palestinskou frustraci, důrazně vyzval, aby lidé nedovolili ve svých srdcích vyvolat pocit zahořklosti, zášti a vzteku, aby našli odvahu vzdorovat každému pokušení, které by je nabádalo sáhnout po násilných činech. Naopak, události, jimiž jsou svědky, je mají povzbudit k aktivnímu budování míru ve společnosti, k budování lepší budoucnosti.¹⁰⁵ Benedikt se při své apoštolské cestě ve Svaté zemi prezentoval jako přítel jak Izraelců, tak Palestinců. Nejedná se o nějakou vypočítavost, ale o soucit Svatého otce se všemi lidmi, o soucit, jenž nerozlišuje mezi etnickými či náboženskými aspekty člověka, aby k němu mohl přistupovat s náležitou úctou jako k sobě rovnému bratru (či sestře). Papeži jde o budoucnost lidstva, jež se v jeho očích může zdárně budovat pouze na základě vzájemného uznání, které bere v potaz důstojnost lidské osoby a její vztah se samotným Bohem. Proto Benedikt výrazným způsobem vyzývá: „Ne více krveprolití, ne více bojování, ne více terorismu, ne více válek. Místo toho nás nechte rozbít ten krutý koloběh násilí.“¹⁰⁶ Ať vytvoření dvou suverénních nezávislých států se „stane skutečností, ať nezůstane pouhým snem“¹⁰⁷.

¹⁰² Benedikt XVI., *Welcoming Ceremony*, 13. 5. 2009, dostupné na: http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/speeches/2009/may/documents/hf_ben-xvi_spe_20090513_welcome-betlemme_en.html, [vid. 5. 5. 2014].

¹⁰³ Jan Pavel II., *No Peace without Justice, no Justice without Forgiveness*, 1. 1. 2002, dostupné na: http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/messages/peace/documents/hf_jp-ii_mes_20011211_xxxv-world-day-for-peace_en.html, [vid. 5. 5. 2014].

¹⁰⁴ Benedikt XVI., *Welcoming Ceremony*.

¹⁰⁵ Tamtéž.

¹⁰⁶ Benedikt XVI., *Farewell Ceremony*, 15. 5. 2009, dostupné na: http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/speeches/2009/may/documents/hf_ben-xvi_spe_20090515_farewell-tel-aviv_en.html, [vid. 5. 5. 2014].

¹⁰⁷ Tamtéž.

V září roku 2012 podnikl Benedikt XVI. (jako poutník míru¹⁰⁸) apoštolskou cestu do Libanonu. Důležitým aspektem této cesty bylo přivezení závěrů biskupského synodu (tzv. Post-synodální apoštolské exhortace) konaného v roce 2010, jenž se věnoval situaci křesťanů žijících v blízkovýchodních zemích. Nicméně dialog s islámem byl také důležitým tématem papežových projevů. Benedikt jako poutník míru upozornil, že budovat mírumilovné prostředí lze pouze v sjednocené společnosti. „Jednota není to samé co uniformita. Sociální soudržnost vyžaduje velkorysý respekt vůči důstojnosti každého člověka a odpovědnou účast při podílení se na rozvíjení jeho osobnosti.“¹⁰⁹ Je zapotřebí překonání strachu k cizímu a nastolení vzájemné důvěry, v které člověk může poznávat lidskost druhé osoby. Posvátnost lidského života je axiomem, na kterém lze mír ve společnosti budovat. Tak Benedikt dospívá k zavrnutí jakéhokoliv napadení nevinného lidského života, které se v extrémních podobách projevuje ve válkách či v terorismu.¹¹⁰ Nábožensky motivované násilí je vždy překroucením onoho náboženství.¹¹¹ Při setkání papeže s libanonskou mládeží, zdůraznil Benedikt potřebu vzájemné harmonické spolupráce mezi muslimy a křesťany při budování budoucích pořádků v oblasti Blízkého východu. Nyní je zapotřebí, aby společnými silami napomohli k ukončení projevů násilí v regionu.¹¹² Papež přijel do země v době, kdy v sousední Sýrii eskaloval ozbrojený konflikt mezi tamní vládou a syrskými povstalci.

Fenomén Arabského jara Benedikt XVI. hodnotil celkem pozitivně. Demonstruje se v něm totiž touha arabského světa po větší demokratičnosti, větší svobodě, větší otevřenosti a oživení arabské identity.¹¹³ Jedná se o pozitivní znamení vývoje v arabském světě, kdy především mladší generace touží po změně politického a sociálního uspořádání

¹⁰⁸ Benedikt XVI., *Welcome Ceremony*, 14. 9. 2012, dostupné na: http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/speeches/2012/september/documents/hf_ben-xvi_spe_20120914_benvenuto-libano_en.html, [vid. 5. 5. 2014].

¹⁰⁹ Benedikt XVI., *Meeting with Members of the Government, Institutions of the Republic, the Diplomatic Corps, Religious Leaders and Representatives of the World of Culture*, 15. 9. 2012, dostupné na: http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/speeches/2012/september/documents/hf_ben-xvi_spe_20120915_autorita_en.html, [vid. 5. 5. 2014].

¹¹⁰ Tamtéž.

¹¹¹ *Interview of the Holy Father Benedict XVI with the Journalists during the Flight to Lebanon*, 14. 9. 2012, dostupné na: http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/speeches/2012/september/documents/hf_ben-xvi_spe_20120914_incontro-giornalisti_en.html, [vid. 6. 5. 2014].

¹¹² Benedikt XVI., *Meeting with Young People*, 15. 9. 2012, dostupné na: http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/speeches/2012/september/documents/hf_ben-xvi_spe_20120915_giovani_en.html, [vid. 6. 5. 2014].

¹¹³ *Interview of the Holy Father with the Journalists during the Flight to Lebanon*.

společnosti, na němž se chtějí sami více podílet.¹¹⁴ Benedikt upozorňuje na jisté nebezpečí, které revoluční atmosféra přináší a kterého je zapotřebí se vyvarovat. Jde o riziko opomnění tolerance vůči druhým lidem (třeba vůči nerevoltujícím či vůči příslušníkům jiného etnika, náboženství atd.), která je však základním aspektem svobody vůbec.¹¹⁵ Papež upozornil také na dějinný kontext koexistence mezi Araby a křesťany, kdy po několik set let žily obě skupiny v arabské oblasti bok po boku ve vzájemné toleranci.¹¹⁶ Arabské jaro tak nemusí znamenat překážku pro rozvíjení mezikulturního a mezináboženského dialogu, nemusí z něj vzejít utlačování a vykořisťování různých menšinových skupin ze strany nově vznikajícího establishmentu. Právě naopak se mohou ukázat spíše podněty k prohlubování vzájemného dialogu ve svobodnější a otevřenější arabské společnosti. Jako problém se nemusí jevit ani vzestup podpory islamistických stran, jejichž „holistická vize je ve skutečnosti spíše fragmentární a funguje více méně jen jako výraz protestu, ne jako pozitivní, samonosná a životaschopná alternativa.“¹¹⁷ Takto orientované skupiny nikdy nenastolily stabilní fungující společenský řád. Pokud se tedy islamisté dostanou k moci, budou nuceni začít provádět pozitivní politiku, čímž se ovšem zřetelně oslabí jejich protestní charakter.¹¹⁸ Podporovány značnou částí společnosti jsou islamistické skupiny díky své sociální a charitativní péči v době, kdy tato péče ze strany státu selhává.¹¹⁹

Benedikt XVI. se vyjádřil také k problematice migrace. Vyzval křesťany, aby vždy přivítali přistěhovalce s otevřenou náručí a s otevřeným srdcem, protože každý člověk je Božím stvořením, ke každému je třeba přistupovat s láskou, které křesťany učí sám Ježíš Kristus a která má předcházet vzájemnému kontaktu a dialogu. Tak může dojít i k jakési reciprocitě. Křesťanům, kteří emigrují do islámských zemí, se snad také dostane přivítání a respektu.¹²⁰ Reciprocitou však není myšleno vytváření určitých nároků na chování druhé

¹¹⁴ Tamtéž.

¹¹⁵ Tamtéž.

¹¹⁶ Tamtéž.

¹¹⁷ Pavel Hošek, *Islám: dějiny a současnost*, cyklus přednášek na ETF UK v letním semestru akademického roku 2011/2012; srov. Pavel Barša, *Západ a islamismus: Střet civilizací, nebo dialog kultur?*, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2001, str. 100–111.

¹¹⁸ Z prozatímního porevolučního vývoje v Arabských zemích ještě nelze ani se zdánlivou určitostí tvrdit, co vlastně Arabské jaro odstartovalo a jakým způsobem bude pokračovat další vývoj arabských společností. Více o významu revoluce v roce 2011 na situaci v arabském světě viz Karel Černý, *Svět politického islámu: politické probouzení Blízkého východu*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2012.

¹¹⁹ Pavel Hošek, *Islám: dějiny a současnost*, cyklus přednášek na ETF UK v letním semestru akademického roku 2011/2012.

¹²⁰ Benedikt XVI., *Address of His Holiness Benedict XVI to the Participants in the Plenary Assembly of the Pontifical Council for the Pastoral Care of Migrants and Itinerant People*, 15. 5. 2006, dostupné na:

strany nebo očekávání takového chování. Jde o základní princip dialogu, kdy je vztah mezi zúčastněnými stranami budován na vzájemném respektu a spravedlnosti. Jde o postoj lidského srdce a lidské duše, který umožňuje žít ve společnosti, který poznává posvátnost každého lidského života.¹²¹

Benedikt XVI. a arabsko-muslimská civilizace

Patrně největším tématem, kterým se Benedikt XVI. po celý svůj život coby teolog zabýval (a pravděpodobně stále zabývá), je vztah mezi vírou a rozumem. Z katolického pochopení Boha jakožto univerzálního *Logu* vychází učení, že člověk jako obraz Boží má možnost určitým způsobem participovat na tomto univerzálním Božím rozumu rozumem svým. Odehrává se zde analogie (učení o *Analogia entis*) mezi lidským bytím a Božím bytím, která se projevuje jakousi propojeností mezi oběma. Důsledkem toho je, že člověk může do určité míry poznávat svět (Boží stvoření) v Bohu (v křesťanství konkrétně v Ježíši Kristu skrze Ducha Svatého), může poznávat Boží plán pomocí svého rozumu. Je však zapotřebí, aby tento rozum byl otevřen transcendentnu. Tak lze totiž pochopit smysl humanity, která od Boha vychází a která k Němu opět směřuje, a tak posvátnost lidského života.¹²² Toto je podle Benedikta základem monoteistické („abrahámovské“) víry v Boha, na němž chtěl stavět mezináboženský a mezikulturní dialog s arabsko-muslimskou civilizací. To byl do jisté míry také základní bod papežovy řezenské přednášky, jež chtěla právě k rozumnému a uctivému dialogu vyzývat, ačkoliv islám (ale třeba také křesťanská protestantská tradice) Boha natolik nespojuje s konceptem *Logu*, vzešlého z řecké filosofie. Muslimští komentátoři ale krátce po přednášce upozorňovali na to, že i v islámském náboženství je možné žít v souladu s Boží vůlí pomocí rozumu, protože Bůh je dobrotivý vůči svému stvoření (ne záłudný), a právě proto řídí svět podle svých ustanovení, která Jím byla zjevena. To dosvědčuje jeden islámský hadíth, který vkládá Bohu do úst: „Byl jsem skrytý poklad, který chtěl být nalezen, proto jsem stvořil svět, abych byl poznán.“ Řezenská přednáška však vyvolala v muslimském světě rozruch

http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/speeches/2006/may/documents/hf_ben-xvi_spe_20060515_pc-migrants_en.html, [vid. 7. 5. 2014].

¹²¹ *Instrukce Erga migrantes caritas Christi*, Papežská rada pro pastorační migrancí a lidí mimo domov, 2004, čl. 64, dostupné na:

http://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_councils/migrants/documents/rc_pc_migrants_doc_20040514_erga-migrantes-caritas-christi_en.html, [vid. 7. 5. 2014].

¹²² Srov. Benedikt XVI., *Meeting with Organizations for Interreligious Dialogue*, 11. 5. 2009, dostupné na:

http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/speeches/2009/may/documents/hf_ben-xvi_spe_20090511_dialogo-interreligioso_en.html, [vid. 7. 5. 2014].

a nepokoje. Benedikt se ne úplně správně vyjádřil ohledně koránských súr, zmiňujících džihád, a jelikož se také výrazně nevymezil vůči slovům (ačkoliv z textu je patrné, že se s nimi rozhodně neztotožňuje) byzantského císaře Manuela II. Paleologa, která císař pronesl na adresu islámu a jeho proroka, byl problematický výrok vnímán jako papeži sympatický.

Toto nedorozumění však paradoxně způsobilo intenzifikaci úsilí o vzájemný křesťansko-muslimský dialog, jež přinesla cenné plody. Na podnět dopisu *A Common Word between Us and You*, podepsaný 138 muslimskými učiteli z různých názorových islámských škol, který byl adresován představitelům křesťanských církví, vzešlo Katolicko-muslimské fórum, platforma pro pořádání společných seminářů a jiných akcí, které budou kultivovat vzájemné porozumění, toleranci a dialog. Za Benediktova pontifikátu došlo v historii také vůbec k prvnímu setkání papeže se saudským králem, jenž je hlavou země, která s Vatikánem nerozvíjí diplomatické styky. Dále se papež při svých apoštolských cestách na Blízký východ (ale i do jiných krajín) často prezentoval jako posel míru. Volal po mírumilovném soužití, jemuž předchází odpuštění a které s sebou přináší bezpečnost, stabilitu, radost a vyhání strach, frustraci, bídu. Takové soužití je možné, pokud si uvědomíme právě posvátnost lidského života a budeme mít ve vážnosti důstojnost každého lidského jedince. Z toho pak vzejde respekt a tolerance vůči druhým, jež je nezbytná pro nastolení bohu libého míru. Benedikt XVI. tak např. odsuzoval válečné tažení do Iráku¹²³ nebo při návštěvě Svaté země se důrazně vyslovil pro co nejrychlejší vytvoření suverénního palestinského státu, který by byl akceptován mezinárodním společenstvím. To se jeví jako významné gesto podpory pro palestinský lid (a vůbec pro celou arabsko-muslimskou civilizaci), které není nijak namířeno proti státu Izrael, s nímž má Vatikán v současné době dobré diplomatické styky. Jeví se tak být právě gestem, které chce podpořit humanitu, mír a vzájemnou koexistenci nábožensky, etnicky a jinak rozdílných komunit.

Jako problematické se jeví Benediktovo pochopení komplementarity či nekomplementarity politické a náboženské sféry ve veřejném životě. Křesťanství vzešlé z kulturně-dějinného vývoje evropské civilizace (především jde o Římskokatolickou církev a církve protestantské) tyto dvě sféry rozlišuje. Náboženství nemá plnit ve společnosti politickou funkci a naopak politika by neměla zasahovat do věcí náboženských. Obě sféry mají být autonomní a navzájem se respektovat. Kardinál Ratzinger kdysi řekl, že islám „vůbec nezná oddělení politické a náboženské oblasti, které v sobě od počátku neslo

¹²³ Srov. Cardinal Ratzinger Says Unilateral Attack on Iraq Not Justified, *ZENIT*, 22. 9. 2002, dostupné na: <http://www.zenit.org/en/articles/cardinal-ratzinger-says-unilateral-attack-on-iraq-not-justified>, [vid. 7. 5. 2014].

křesťanství. Korán je ucelený náboženský zákon, který řídí celek politického a společenského života a dbá na to, aby celé uspořádání života bylo uspořádání islámské.¹²⁴ I když myšlenka oddělení obou sfér se v křesťanství opravdu nachází od jeho počátků, nejedná se o nějak zvlášť explicitně řečené pravidlo. K jeho uvědomění muselo dojít skrze dlouhý a komplikovaný dějinný vývoj. Arabsko-muslimská civilizace však prodělala vývoj odlišný. Proto se jeví jako problematičtější Benediktovy výroky, které nabádají islámský svět, aby také on dospěl k oddělení těchto dvou sfér.¹²⁵ Arabsko-muslimská civilizace by spíše měla dále rozvíjet svou vlastní autentickou kulturu v dialogu s okolním světem. Propojení politické a náboženské sféry nemusí být špatné, pokud nedojde ke zpolitizování náboženství, což provádí např. islamistické skupiny.¹²⁶ V dnešním globalizovaném světě si uvědomuje vzájemné propojení, komplementaritu sfér působících na vytváření lidské společnosti a veřejného prostoru.¹²⁷ Držením těchto sfér v určité izolovanosti mezi sebou jde proti zkušenosti samotného lidského života, který je právě čím dál více (díky globalizaci) utvářen pod vlivem mnoha různých sfér, jež na sebe navzájem působí.

Benedikt XVI. na arabsko-muslimské civilizaci velice oceňoval její zbožnost. Jevila se mu tak být vhodným partnerem proti fenoménu objevivšího se v západní civilizaci, proti radikální sekularizaci.

Závěr

Jan Pavel II. se významným způsobem zapřičinil o budování mezináboženského dialogu s islámem. Většina muslimů jej měla ve veliké vážnosti za to, že bránil a prosazoval mír a spravedlnost ve světě, že odsuzoval výstavbu izraelských bezpečnostních zdí a že si uvědomoval významné postavení islámu ve světě, a s respektem tak k němu přistupoval.¹²⁸ V roce 1985 se Jan Pavel II. stal prvním papežem, jenž navštívil muslimskou zemi, Maroko. O necelých dvacet let později (2001) vstoupil jako první papež do mešity,

¹²⁴ Peter Seewald, *Joseph kardinál Ratzinger: křesťanství na přelomu tisíciletí*, str. 170–171.

¹²⁵ Srov. např. Benedikt XVI., *Meeting with the President of the Religious Affairs Directorate*; Benedikt XVI., *Meeting with the Diplomatic Corps to the Republic of Turkey*.

¹²⁶ Pavel Hošek, *Islám: dějiny a současnost*, cyklus přednášek na ETF UK v letním semestru akademického roku 2011/2012.

¹²⁷ Srov. Tomáš Halík, *O Bohu a politice*, Respekt.cz, 16. 12. 2007, dostupné na: <http://respekt.ihned.cz/c1-36317840-o-bohu-a-politice>, [vid. 5. 2. 2014].

¹²⁸ Abdal Hakim Murad, Benedict XVI and Islam, *Islamica Magazine* 18 (2006), dostupné na: <http://islamica-magazine.com/?p=594>, [vid. 7. 5. 2014].

kde dokonce políbil Korán, svatou knihu islámu.¹²⁹ Benedikt XVI. si přál, aby „v návaznosti na významné dílo ctihodného Jana Pavla II. pokračovaly před mnoha lety navázané vztahy důvěry mezi křesťany a muslimy a rozvíjely se v duchu upřímného a uctivého dialogu“¹³⁰. Za jeho pontifikátu se zintenzivnilo úsilí Vatikánu o mezináboženský dialog s islámem.

Tato práce podává na širším teoretickém základě, který chce přiblížit čtenáři alespoň v jakémsi obecném smyslu, jaký je vztah Římskokatolické církve k islámu, jakým způsobem fungují vztahy mezi papežem a jeho kurií, co si vlastně máme představit pod pojmem „politika papeže vůči arabsko-muslimskému světu“, ucelený pohled na to, jak vypadala a jakým způsobem se vyznačovala politika Benedikta XVI. vůči této civilizaci. Širší teoretický základ ukazuje aspekty, které komplementárně působí na vytváření papežské politiky, jež je tvořena především projevy a symbolickými gesty. Tím však papež do jisté míry ovlivňuje veřejné společenské mínění (nejen v katolické církvi), možná i vytváření zahraničních politik některých států a mezinárodních organizací.

Politika Benedikta XVI. vůči arabsko-muslimské civilizaci byla značně vřelá. I přes jedno velké počáteční nedorozumění (přednáška v Řezně) papež dokázal významným způsobem prohloubit vzájemný mezikulturní a mezináboženský dialog. Uvidíme, jakým způsobem bude v tomto dialogu pokračovat současný papež František.

¹²⁹ Tamtéž.

¹³⁰ Benedikt XVI., *Verbum Domini: posynodní apoštolská exhortace o Božím slově v životě a poslání církve*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2011, str. 144–145; srov. Benedikt XVI., *Address of His Holiness Benedict XVI to the Ambassadors of Countries with a Muslim Majority and to the Representatives of Muslim Communities in Italy*, 25. 9. 2006.

Summary

The bachelor thesis *The Policy of Pope Benedict XVI towards the Arab-Muslim Civilization* gives a comprehensive view on Benedict XVI's papal policy towards the Arab-Muslim civilization, regarded as a traditional cultural center of the Islamic religion. The relation between Christianity and Islam is important because it affects in some measure the arrangement of relations within the international community, particularly between Europe and the Middle East. The first chapter defines four main concepts of the thesis – Arab-Muslim civilization, policy, pope and the Roman Curia – and clarifies what is understood by these concepts. The second chapter describes the stance of the Roman Catholic Church towards Islam. Today's Catholic understanding of Islam is developed on the foundations of the Second Vatican Council held in the 1960s. This Council made a huge step towards the respectful relation between both religions because it became aware that Islam had a specific place in the Christian concept of the *History of salvation* and thus it acknowledged Islam could lead (under specific circumstances) to salvation. However, it should lead towards the real love, which was shown perfectly (for Christians) in Jesus Christ. The third chapter points out relation between pope and the Roman Curia, the administrative body of the Holy See, which is a subordinate to the pope. The first three chapters thus purvey theoretical background of the papal policy towards the Arab-Muslim Civilization.

After the short depiction of Benedict XVI's characteristic qualities (chapter four) comes chapter five, which can be considered the main chapter of the whole thesis. It analyzes the pope's policy, particularly presented through his speeches, interviews or symbolic gestures towards the Arab-Muslim civilization. It begins with the Regensburg lecture of September 2006 that provoked some critical reactions towards the pope in the Muslim world. After that it focuses mainly on the apostolic journeys to Turkey, the Holy Land and Lebanon. The papal policy after the first misunderstanding (Regensburg lecture) came to realize the necessity of deepening mutual relation with Islam. Vatican has become active in cultivation of the Christian-Islam dialogue. Benedict's policy towards the Arab-Muslim civilization was very warm and contributed to development of the mutual respect between these two religions. The last and summarizing chapter presents the main aspects of the Benedict XVI's policy towards the Arab-Muslim civilization.

Seznam použité literatury

Projevy Benedikta XVI.

- Benedikt XVI., *Adrees of His Holiness Benedict XVI to Participants in the Seminar Organized by the „Catholic-Muslim Forum“*, 6. 11. 2008, dostupné na: http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/speeches/2008/november/documents/hf_ben-xvi_spe_20081106_cath-islamic-leaders_en.html, [vid. 4. 5. 2014]
- Benedikt XVI., *Address of His Holiness Benedict XVI to the Ambassadors of Countries with a Muslim Majority and to the Representatives of Muslim Communities in Italy*, 25. 9. 2006, dostupné na: http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/speeches/2006/september/documents/hf_ben-xvi_spe_20060925_ambasciatori-paesi-arabi_en.html, [vid. 17. 4. 2014]
- Benedikt XVI., *Address of His Holiness Benedict XVI to the Participants in the Plenary Assembly of the Pontifical Council for the Pastoral Care of Migrants and Itinerant People*, 15. 5. 2006, dostupné na: http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/speeches/2006/may/documents/hf_ben-xvi_spe_20060515_pc-migrants_en.html, [vid. 7. 5. 2014]
- Benedikt XVI., *Angelus*, 17. 9. 2006, dostupné na: http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/angelus/2006/documents/hf_ben-xvi_ang_20060917_en.html, [vid. 17. 4. 2014]
- Benedikt XVI., *Courtesy Visit to the President of the State of Israel*, 11. 5. 2014, dostupné na: http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/speeches/2009/may/documents/hf_ben-xvi_spe_20090511_presidente-israele_en.html, [vid. 4. 5. 2014]
- Benedikt XVI., *Farewell Ceremony*, 15. 5. 2009, dostupné na: http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/speeches/2009/may/documents/hf_ben-xvi_spe_20090515_farewell-tel-aviv_en.html, [vid. 5. 5. 2014]
- Benedikt XVI., *Generální audience: Benedikt XVI. hodnotí svou cestu do Turecka*, 6. 12. 2006, dostupné na: <http://www.radiovaticana.cz/clanek.php4?id=6887>, [vid. 3. 5. 2014]
- Benedikt XVI., *Glaube Vernunft und Universität: Erinnerungen und Reflexionen*, audio záznam přednášky v Řezně, dostupné na: http://www.horeb.org/xyz/podcast/papstbesuch/2006-09-12_Vortrag_Uni_Regensburg.mp3, [vid. 14. 4. 2014]
- Benedikt XVI., *Meeting with Members of the Government, Institutions of the Republic, the Diplomatic Corps, Religious Leaders and Representatives of the World of Culture*, 15. 9. 2012, dostupné na: http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/speeches/2012/september/documents/hf_ben-xvi_spe_20120915_autorita_en.html, [vid. 5. 5. 2014]
- Benedikt XVI., *Meeting with Muslim Religious Leaders, Members of the Diplomatic Corps and Rectors of Universities in Jordan*, 9. 5. 2009, dostupné na: http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/speeches/2009/may/documents/hf_ben-xvi_spe_20090509_capi-musulmani_en.html, [vid. 4. 5. 2014]
- Benedikt XVI., *Meeting with Organizations for Interreligious Dialogue*, 11. 5. 2009, dostupné na: http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/speeches/2009/may/documents/hf_ben-xvi_spe_20090511_dialogo-interreligioso_en.html, [vid. 7. 5. 2014]
- Benedikt XVI., *Meeting with Representatives of some Muslim Communities*, 20. 8. 2005, dostupné na: http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/speeches/2005/august/documents/hf_ben-xvi_spe_20050820_meeting-muslims_en.html, [vid. 3. 5. 2014]

- Benedikt XVI., *Meeting with the Diplomatic Corps to the Republic of Turkey*, 28. 11. 2006, dostupné na: http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/speeches/2006/november/documents/hf_ben-xvi_spe_20061128_diplomatic-corps_en.html, [vid. 5. 5. 2014]
- Benedikt XVI., *Meeting with the President of the Religious Affairs Directorate*, 28. 11. 2006, dostupné na: http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/speeches/2006/november/documents/hf_ben-xvi_spe_20061128_pres-religious-affairs_en.html, [vid. 3. 5. 2014]
- Benedikt XVI., *Meeting with Young People*, 15. 9. 2012, dostupné na: http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/speeches/2012/september/documents/hf_ben-xvi_spe_20120915_giovani_en.html, [vid. 6. 5. 2014]
- Benedikt XVI., Víra, rozum a univerzita: vzpomínky a reflexe, in Benedikt XVI., *Přednáška v Řezně a další projevy*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2011
- Benedikt XVI., *Welcome Ceremony*, 14. 9. 2012, dostupné na: http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/speeches/2012/september/documents/hf_ben-xvi_spe_20120914_benvenuto-libano_en.html, [vid. 5. 5. 2014]
- Benedikt XVI., *Welcoming Ceremony*, 13. 5. 2009, dostupné na: http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/speeches/2009/may/documents/hf_ben-xvi_spe_20090513_welcome-betlemme_en.html, [vid. 5. 5. 2014]

Ostatní literatura

- Charif Bahbouh – Jiří Fleissig – Roman Raczyński, *Encyklopedie islámu*, Brandýs nad Labem: Dar Ibn Rushd, 2008
- Pavel Barša, *Západ a islamismus: Střet civilizací, nebo dialog kultur?*, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2001, str. 100–111
- Benedikt XVI., *Caritas in veritate: láska v pravdě: encyklika o integrálním lidském rozvoji v lásce a v pravdě*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2009
- Benedikt XVI., *Verbum Domini: posynodní apoštolská exhortace o Božím slově v životě a poslání církve*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2011
- Walter Bruggner, *Filosofický slovník*, Praha: Naše vojsko, 1994
- Cardinal Ratzinger Says Unilateral Attack on Iraq Not Justified, *ZENIT*, 22. 9. 2002, dostupné na: <http://www.zenit.org/en/articles/cardinal-ratzinger-says-unilateral-attack-on-iraq-not-justified>, [vid. 7. 5. 2014]
- *A Common Word between Us and You*, 2007, dostupné na: <http://www.acommonword.com/the-acw-document/>, [vid. 3. 5. 2014]
- Karel Černý, *Svět politického islámu: politické probouzení Blízkého východu*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2012
- Dealing with Dialogue, *Islamica Magazine* 18 (2006), dostupné na: <http://islamica-magazine.com/?p=601>, [vid. 3. 5. 2014]
- Hermann Diels – Walther Kranz, *Die Fragmente der Vorsokratiker*, Berlin: Weidmann, 1952
- *Dokumenty II. vatikánského koncilu*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002
- *First Seminar of the Catholic-Muslim Forum – Final Declaration*, 6. 11. 2008, dostupné na: <http://press.vatican.va/content/salastampa/it/bollettino/pubblico/2008/11/06/0699/01722.html>, [vid. 3. 5. 2014]
- Friedrich Wilhelm Graf, *Die Wiederkehr der Götter: Religion in der modernen Kultur*, München: C. H. Beck, 2004

- Jean-Marie Guénois, *Benoît XVI, le pape qui ne devait pas être élu*, Paris: Éditions JC Lattès, 2005
- František X. Halas, *Fenomén Vatikán: idea, dějiny a současnost papežství: diplomacie Svatého stolce: České země a Vatikán*, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2013
- Tomáš Halík, Benedikt XVI. – papež dialogu, in: Benedikt XVI., *Přednáška v Řezně a další projevy*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2011
- Tomáš Halík, *O Bohu a politice*, Respekt.cz, 16. 12. 2007, dostupné na: <http://respekt.ihned.cz/c1-36317840-o-bohu-a-politice>, [vid. 5. 2. 2014]
- Pavel Hošek, *A bohové se vracejí: proměny náboženství v postmoderní době*, Jihlava: Mlýn, 2012
- Pavel Hošek, *Islám: dějiny a současnost*, cyklus přednášek na ETF UK v letním semestru akademického roku 2011/2012
- Ivan Hrbek, *Korán*, Praha: Odeon, 1991
- Samuel Huntington, The Clash of Civilizations?, *Foreign Affairs* roč. 72, č. 3, 1993
- In quotes: Muslim reaction to Pope, *BBC*, 16. 9. 2006, dostupné na: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/5348436.stm>, [vid. 17. 4. 2014]
- *Instrukce Erga migrantes caritas Christi*, Papežská rada pro pastorační migrancí a lidí mimo domov, 2004, čl. 64, dostupné na: http://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_councils/migrants/documents/rc_pc_migrants_doc_20040514_erga-migrantes-caritas-christi_en.html, [vid. 7. 5. 2014]
- *Interview of the Holy Father Benedict XVI with the Journalists during the Flight to Lebanon*, 14. 9. 2012, dostupné na: http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/speeches/2012/september/documents/hf_ben-xvi_spe_20120914_incontro-giornalisti_en.html, [vid. 6. 5. 2014]
- Is Turkey the Best Model for Arab democracy?, *Aljazeera*, 19. 9. 2011, dostupné na: <http://www.aljazeera.com/indepth/opinion/2011/09/201191684356995273.html>, [vid. 11. 2. 2014]
- Jan Pavel II., *Apostolic Constitution Universi Dominici Gregis: On the Vacancy of the Apostolic See and the Election of the Roman Pontiff*, 22. 2. 1996, dostupné na: http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/apost_constitutions/documents/hf_jp-ii_apc_22021996_universi-dominici-gregis_en.html, [vid. 26. 2. 2014]
- Jan Pavel II., *No Peace without Justice, no Justice without Forgiveness*, 1. 1. 2002, dostupné na: http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/messages/peace/documents/hf_jp-ii_mes_20011211_xxxv-world-day-for-peace_en.html, [vid. 5. 5. 2014]
- Joël-Benoît, *Le Pape et le gouvernement de l'Église*, Paris: Éditions Fleurus-Tardy, 1992
- *Katechismus Katolické církve*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002
- Zdeněk Kratochvíl, *Délský potápěč k Hérakleitové Řeči*, Praha: Hermann a synové, 2006
- Luboš Kropáček, Islám očima křesťanské teologie, *Souvislosti*, č. 3–4, 1997, dostupné na: www.souvislosti.cz, [vid. 31. 3. 2014]
- *Křesťanství a ostatní náboženství: Dokument Mezinárodní teologické komise z roku 1996*, Praha: Krystal OP, 1999
- *Liste du Corps Diplomatique près le Saint-Siège*, Vatican: Secretariat of State, leden 2014, dostupné na: http://www.vatican.va/roman_curia/secretariat_state/2014/documents/rc-seg-st-2014_cd.html, [vid. 7. 5. 2014]
- Denisa Marešová, *Postavení Vatikánu na půdě OSN*, bakalářská práce, Brno: Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, 2013
- Abdal Hakim Murad, Benedict XVI and Islam, *Islamica Magazine* 18 (2006), dostupné na: <http://islamica-magazine.com/?p=594>, [vid. 7. 5. 2014]

- *The National Security Strategy of the United States of America*, září 2002, dostupné na: <http://www.state.gov/documents/organization/63562.pdf>, [vid. 5. 2. 2014]
- Aref Ali Nayed, A Muslim's Commentary on Benedict XVI's Regensburg Lecture, *Islamica Magazine* 18 (2006), dostupné na: <http://islamica-magazine.com/?p=585>, [vid. 14. 4. 2014]
- *New Catholic Encyclopedia*, Detroit: Thomson/Gale; Washington: Catholic University of America, 2. vyd., 2003
- Joanne O'Brien – Martin Palmer, *The Atlas of Religion*, London: Earthscan, 2007
- Open Letter to Pope Benedict XVI, *Islamica Magazine* 18 (2006), dostupné na: <http://islamica-magazine.com/?p=634>, [vid. 17. 4. 2014]
- Manuel Paleologus, *Entretiens avec un musulman: 7e controverse*, (introduction, texte critique, traduction et notes par Théodore Khoury), Paris: Cerf, 1966
- Pope makes Turkish mosque visit, *BBC*, 30. 11. 2006, dostupné na: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/6158811.stm>, [vid. 3. 5. 2014]
- *Rappresentanze Pontificie*, Diocesi di Roma, dostupné na: http://www.vicariatusurbis.org/?page_id=190&TipoEnte=33, [vid. 7. 5. 2014]
- Joseph Ratzinger (Benedikt XVI.), *Můj život*, Brno: Barrister & Principal, 2005
- Přemysl Rosůlek, Politika jako předmět zájmu politické vědy, in: Ladislav Cabada – Michal Kubát a kol., *Úvod do studia politické vědy*, Praha: Eurolex Bohemia, 2004
- Saúdskoarabský král Abdullah navštívil Benedikta XVI., *Radio Vaticana*, 6. 11. 2007, dostupné na: <http://www.radiovaticana.cz/clanek.php4?id=8646>, [vid. 3. 5. 2014]
- *A Secure Europe in a Better World: European Security Strategy*, Brusel: 12. prosince 2003, dostupné na: <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/78367.pdf>, [vid. 5. 2. 2014]
- Peter Seewald, *Joseph kardinál Ratzinger: Křesťanství na přelomu tisíciletí*, Praha: Portál, 1997
- Turecko se „zamilovalo“ do papeže, *Euroskop.cz*, 30. 11. 2006, dostupné na: <https://www.euroskop.cz/8957/6415/clanek/turecko-se-zamilovalo-do-papeze/>, [vid. 3. 5. 2014];
- Vatican stirs debate on Turkish EU membership, *EUobserver*, 16. 8. 2004, dostupné na: <http://euobserver.com/enlargement/17087>, [vid. 17. 4. 2014]
- Vstup Turecka do Evropské unie, *Český rozhlas: studio STOP*, moderátor: Libor Dvořák, hosté: Martin Řezníček, Roman Joch a Martin Ehl, 4. 12. 2006, dostupné na: http://www.rozhlas.cz/cro6/stop/_zprava/299714, [vid. 3. 5. 2014]
- *The World Factbook*, CIA, dostupné na: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook>, [vid. 11. 2. 2014]